

KERESZTYÉN IGAZSÁG

AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR FOLYÓIRATA

Új folyam 60. szám

2003. TÉL

Tartalom

MEDITÁCIÓ

Ordass Lajos: Boldog ünnepet - boldog hétköznapokat! 1

KÖSZÖNTÉS

Ittész János: Néhány testvéri szó Terray László 80. születésnapja
ürügyén 2

Pátkai Róbert: „...ahova nem akarsz.” 4

Gáncs Péter: Küldetésben közeliért és távoliért - egy életen át8

Ifj. Fabiny Tibor: Terray László és az Ordass-kutatás11

TANULMÁNY

Id. Zászkaliczky Pál: Johann Gottfried Herder (1744-1803) 17

Rókusfalvy Pál: A nevelés koordináta-rendszere: a kereszt pedagógiája 21

ELBESZÉLÉS

Ordass Lajos: Sodródás - 1942 nyara 34

VERSEK

Kertész Eszter és Scholz László versei

TARTALMI ÖSSZESÍTŐ 48

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 60. szám – 2003. TÉL

Felelős szerkesztő: Ittész Gábor (tel.: 96-336-693)

Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál

A szerkesztőbizottság tagjai:

Isó Dorottya, Ittész János, Jankovits Béla

Szerkesztőség: 9025 Győr, Rát M. tér 2.

E-mail: olbkkerig@mail.datanet.hu

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör

Budapest – OTP XI. ker. 11711034-20081452

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém

Felelős vezető: Szathmáry Attila

Ordass Lajos

Boldog ünnepet - boldog hétköznapokat!

„Boldogok a lelki szegények, mert
 övék a mennyeknek országa.”
 (Máté 5,3)

U r a m !

Azt kínálad az embernek, amire legjobban éheznek: a boldogságot. Mégis egész tömeg emberrel együtt magam is legtöbbször boldogtalanság miatt sóhajtozom.

Az oka? Mostani szavad fölvilágosít felőle.

Gazdagságomban kéjelgek. Megvan a magam útja, melyről azt hiszem, a legbölcsebben választottam meg. Büszke vagyok műveltségemre, mellyel magamat embertársaim fölé emelem. Van napi, havi, évi vagy egész életre szóló tervem, amelynek megvalósítása érdekében minden erőmet mozgósítom. Vannak elveim, — értük kiállni életem értelmének vélem. Egyszóval: gazdagnak tudom magamat. S eközben úgy járok, mint a gyermek: két kezében színes kavicsokat szorongat, és ezért porba ejti a piros arcú, ízes almát.

Uram!

Mutasd meg nekem boldogságom útját. Most, amikor imádkozó szívvel figyelek szavadra. Te azt mondod: szegénynek kellennem, ha a menny boldogságát már e földön ízlelni akarom. Taníts meg: megüresített kézzel — persze, még inkább: megüresített szívvel — Istentől várnom, amit Ő kínál nekem kegyelméből ma is. Segíts arra az útra, amelyet Ő nyit meg előttem. Indíts arra a szolgálatra, amelyet az Ő akarata parancsol nekem. Szegénységemben taníts meg mindent tőle kérnem a mai napra és egész földi életemre, és tőle várnom a menny boldogságát.

Jézus, drága Üdvösségem,
 Hadd legyen életem
 Csak tiéd egészen!
 Szívem tőled el nem válik.
 Enyém vagy!
 Elég vagy
 Nekem mindhalálig!
 (162. ének 4. verse)

Az új egyházi esztendő elején — karácsony és újév közeledtével —
 szeretettel kívánjuk minden kedves Olvasónknak
 Isten Jézus Krisztusban megjelent kegyelmét és áldását.

A szerkesztőbizottság

Dr. h. c. Terray Lászlót köszöntjük

2004. január 22-én tölti be 80. életévét Terray László testvérünk, az Ordass Lajos Baráti Kör és egyházunk igaz barátja. Szolgálatáért Istennek adunk hálat, és életére szeretettel kívánjuk Urunk áldását.

A szerkesztőbizottság

Ittész János

Néhány testvéri szó Terray László 80. születésnapja ürügyén

„Atyád pedig, aki látja, amit titokban teszel, megfizet neked.”
(Mt 6,6)

Többnyire akkor van bajban az írásfeladattal viaskodó ember, ha nincsenek gondolatai, ha nincs mit papírra vetnie. Velem most egészen másként áll a helyzet. Egy megfogant gondolatom korlátoz. Nem tudok szabadulni tőle, bár nagyon is érzem, hogy kimondva, leírva, közszemlére téve, egyáltalán nem veszélytelen, és talán még félre is érthető. Azt is érzem, hogy az alkalomhoz – Terray László testvérünk 80. születésnapjához – illően mégsem tudnék megszólalni e gondolat nélkül. Itt tartottam töprengéseimben, amikor megadtam magam – és soraim élére odaírtam Jézus Urunk szavát Mt 6,6-ból. Mégpedig úgy, mint Terray László életének általam megismert titkát és reménységét.

1984 nyarán találkoztam vele először, a Lutheránus Világszövetség Budapesten tartott nagygyűlésén. A norvég evangélikus egyház egyik küldöttéként érkezett akkor. A legfelsőbb szintű hazai egyházvezetés szerint *persona non grata*-ként, megtűrt vendégként. Azóta többször, az utóbbi években viszonylag gyakran találkoztunk. Lassacskán egyre többet megtudtam róla, de abban biztos vagyok, hogy sok mindent most sem ismerek élete eseményeiből, sokrétű szolgálatából. Mindig meghatott az a tartózkodás, ahogyan az elmúlt évtizedekben végzett munkájáról beszélt. Csak akkor árult el egy-egy részletet, amikor az éppen aktuális kérdések, események miatt fontos volt.

Csak méltató, de mégis elégtelen emberi szavakkal idézhetjük fel a norvég evangélikus egyházban, az Izrael-misszióban, a Nemzetközi Ordass Alapítványban, Ordass püspök lelki, szellemi örökségének ápolásában, az itthoni és a határon túli – főként erdélyi – testvérek támogatásában végzett fáradhatatlan szolgálatát. Egyike azon keveseknek, akik jól értették azok küzdelmét, akik itthon egyházunk megújulásáért harcoltak. Teológusként soha nem feledkezik meg az egyház létének lényegéről, lelki távlatairól. Sokat kutató egyháztörténészként mindig korrekt, tárgyyszerű, még akkor is, amikor mások visszaélnék bizalmával, és munkájának eredményeit, fáradozásának gyümölcseit inkorrekt módon fel-

használják. Hallottam, tudom – magam is tapasztaltam –, hogy sokaknak: hazai és határon túli teológushallgatóknak, lelkészeknek, püspököknek készítette elő, szervezte a hosszabb-rövidebb tanulmányutakat. Sohasem emlegetve, kiemelve a maga szerepét, mindig csendesen, „*titokban*” tette, amit tett. Akik olvassák e sorokat, tegyék csak hozzá az itt felsoroltakhoz a maguk tapasztalatait, és köszönik meg Istennek Terray László testvérünk áldozatos, a szó igazi és biblikus értelmében szolgáló életét!

Végül felidézek két – mások által egészen bizonyosan nem ismert – eseményt. Meggyőződésem, ezek az igazán jellemzőek Terray László testvérünkre, alapvetően lelkipásztori habitusára.

Még kőszegi lelkész voltam; abban az időben megrendült egészségű, beszéd-készségét elvesztett édesanyám többször töltött nálunk hosszabb időt. Egy ilyen alkalommal látogatott meg bennünket a norvégiai vendég. Hosszan és jót beszélgettünk. Búcsúzáskor pár percre belépett édesanyám szobájába, akivel legjobb tudomásom szerint korábban még nem találkozott. Most is látom, hogy a megszületni nem tudó szavak szégyenét és feszültségét hogyan oldotta édesanyám arcán, amikor Terray László a fejére tette kezét, és megáldotta.

Hogy az elmondandó másik alkalommal miért hívott fel Norvégiából telefonon, arra már nem emlékszem. De arra igen, hogy ez azon a napon történt, amikor Urunk hazahívta id. Kendeh Györgyné testvérünket. Pár mondat után továbbadtam a néhány órával korábban hozzám is megérkezett szomorú hírt. Terray László így válaszolt: ma reggeli csendességemben éppen az otthoniak, közöttük az özvegy papnék voltak előttem az imádság-listámon...

Nem tagadhatom, bár nem felejttem el szeretetének sok-sok jelét, mégis ezek és az ezekhez hasonló tapasztalataim miatt érzem különösen is közel magamhoz Terray Lászlót.

Sokak nevében is mondom: Urunk oltalmába ajánljuk a 80 éves Terray László testvérünket. Istennek mondunk köszönetet a rajta keresztül kapott ajándékokért, és imádkozunk azért, hogy földi élete hátralévő idejében őrizze meg őt eljövendő országa számára.

Scholz László

Megengedhető fürkészás

Vallom, hit kell s nem kíváncsiság csupán.
Mégis úgylehet ez sem bűn, epedés
Nemcsak a Hogyan, de a Milyen után:
Milyen lesz, mi lesz, ha testünk elenyész?

„... ahova nem akarod.”
A 80 éves Terray G. László tiszteletére

A *jelennek* tanulnia kell a *múltból*,
hogy a *jövő* tévútra ne térjen.
(Latin felirat Tizian „*A bölcsesség analógiája*” c. művén)

A Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközössége (KÉMELM) 40 éves jubileumi találkozásán (1) Terray László tartotta a megnyitó áhítatot. Az elmélkedés alapgondolatát Hellmut Gollwitzer német teológus 1951-ben megjelent, több kiadást megért könyve sugalmazta: „...und führen, wohin du nicht willst...”, azaz: oda visznek, ahova nem akarod. Ebben a könyvben a szerző a második világháború utáni viszontagságairól számol be. A cseh ellenállás szerelte le, de orosz fogságban találta magát. A Bibliából kölcsönzött könyvcím szentírási változata (2) így hangzik: „*Bizony, bizony mondom néked: amikor fiatal voltál, felövezted magadat, oda mentél, ahová akartál; de amikor megöregszel, kinyújtod a kezedet, más övez fel téged, és oda visz, ahová nem akarod*”.

Ez a bibliai idézet Terray László külföldi, igen kanyargós életútjának összefoglalója is lehet. Magyarországon csak két évet szolgált, Ormospusztán mint segédlelkész, Miskolcon mint helyettes vallástanár egy-egy évig, miután 1946-ban, emi-nens eredménnyel végzett a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Karán - Sopronban. „*Amikor még fiatal volt*”... Huszonnégy éves korában, 1948-ban került ki Svájcba mint ösztöndíjas. Úgy érezte, nyitott előtte a világ, azt teheti, amit akar. Kéthónapos egyetemi szabadságát arra használta, hogy beutazta Olaszországot, s utána egy olcsó bérlettel Svájcnak úgyszólván valamennyi kantonját és sok látnivalóját. Majd két svájci félév után, meghosszabbított ösztöndíjjal Norvégiába utazott. Valóban „*oda ment, ahová akart*”.

Áhítatában említi, hogy „*valamikor egy liebfrauenbergi konferencián Vajta Vilmos arról beszélt, hogy neki voltak ‚szamarai’*. Ezzel Bálám történetére (3) utalt, akinek a szamara többször is megmakacsodott, és nem volt hajlandó Bálámot abba az irányba vinni, ahova ő akarta volna. Nos — említi Terray László —, *nekem is voltak ilyen ‚szamaraim’*.” Bálám szamara ma is fogalom. Mondjuk is: „*Mit állsz ott, mint Bálám szamara*”. Nevetséges dolog, hogy a bösz próféta mindenáron átkot akar mondani, s Isten a szamarat használta fel kijózanítására.

De nem kellett megöregednie ahhoz, hogy ő is megtapasztalja, *nem oda került, ahova készült*. 1949 nyarán már csomagolás előtt volt azzal, hogy Lengyelországon át visszatérjen Oslóból Miskolcra, amikor távirat jött Budapestről, bátyjától, hogy útlevelét meghosszabbították fél évvel. Örömmel maradt. Azonban ez idő tájt fedezték fel az orvosok, hogy hátgerinc-tuberkolózisa van, ami azzal járt, hogy az operáció után 11 hónapig kórházban kellett fekvődni, gipszben. A hosszú felépülési idő alatt, orvosi és baráti tanácsra döntött a — közben sztálinista struktúrájú

népi demokráciává vált — Magyarországra való visszatérés ellen. Így ragadt Norvégiában.

Viszont a legmakacsabb „szamara” 1956 őszén tagadta meg az engedelmességet. Akkorra már jól megtelepedett Norvégiában, meg is házasodott. Jól érezte magát a norvég Missziótudományi Intézetben, ahol a professzor asszisztense volt. Egyháztörténetet tanított egy oslói missziói iskolában. Egyszóval: kiegyensúlyozott, nyugodt, békés élet várt rá. Munkájával kapcsolatosan, immár új hazájában, befogadó egyháztól kapott ösztöndíjat. Már megvolt a hajójegye, hogy Indiába utazzon, amikor Magyarországon kitört a forradalom, fellángolt a szabadságharc, majd elbukott. A szezei krízis miatt lezárult a Szezei-csatorna, amelyen át a hajó Indiába vitte volna. E helyett Bécsben kötött ki, s ettől kezdve a magyar menekültekkel való foglalkozás töltötte ki minden idejét. Pár hónapos ausztriai és jugoszláviai szolgálat után Oslóban norvég egyházi munkája mellett nemcsak istentiszteletet, de vasárnapi iskolát is tartott. Ezen külön vállalt feladatok mellé később jött az Útitárs szerkesztése, a húsvéti konferenciák rendezése, a rádiómisztó, a KÉMELM ügyvezető-elnöki tiszte, — miközben norvég gyülekezeti lelkész, majd missziói főtítkárr is volt.

A nyugati magyar evangélikus szolgálat 1957-58-ban formálta ki és töltötte meg tartalommal azokat a kereteket, amelyek máig is — lényegében és nagy vonalában — meghatározzák szolgálatát. Itt most a külföldön élő magyar származású evangélikus lelkészek és teológusok Nyilatkozatának azon részét idézem, amely vonatkozással van a magyar nyelvű lelkészi szolgálat személyi vonatására: *„Mint Krisztus egyházának az evangélium hirdetésére és a szentségek kiszolgáltatására elhívott szolgálói és ezen szolgálatra készülő teológusok, 1957. március 3-5-én Bécsben tanácskozássra gyűlve, az Egyház Ura iránti hálával kijelentjük, hogy 1) jövőbeli szolgálatunkat idegen földön is továbbra is felajánljuk a mi Urunknak, hogy az evangélium vigasztalását sokat szenvedett népiinkhöz ma is elvihessük; ezért egyéni sorsunk jövő alakulását mindenben az evangélium ezen szolgálatának szükségleteihez irányítjuk...”*

Most még mielőtt rátérnék Ittész Gábor szerkesztő kérésének teljesítésére, hogy ti. tekintsem át vázlatosan Terray Lászlónak a külföldre szakadt magyar evangélikus lelkészek, illetőleg általában a kinti magyarok közötti szolgálatát, az eddig mondottak háttérével fontosnak tartok megemlíteni egy nagyon lényeges epizódot, amely kapcsolatos a Nyilatkozat idézett részével, és meghatározó módon befolyásolta a KÉMELM máig tartó, immár 46 éves munkáját.

Még a kezdet kezdetén, 1960 áprilisában az Intéző Bizottság Oslóban tartotta ülését. A személyi kérdések sorában előkerült Terray László előterjesztése, — de hadd idézzem az általam irt jegyzőkönyv vonatkozó részét —: *„Végül Terray László említi meg a norvég egyház személyét érintő kérését, hogy Dél-Amerikába menjen norvég lelkészi minőségben. A nevezett kész a magyar missziói munkát családi körülményei elé helyezni, mégis kikéri a IB véleményét. A Bizottság egyöntetűen és örömmel azonosította magát D. Dr. Vajta Vilmos elnök véleményével, mely szerint Terray László kiválása az európai magyar egyházi munkából válságos helyzetet teremtene. Az elnök a jelenlévők véleményét összegezve szeretettel kéri Terray Lászlót a dél-amerikai út visszamondására. Úgy hiszi, hogy a norvég egyház jóval könnyebben tudja megoldani e lelkészkérdést, mint ahogyan azt mi tehetnénk. Terray László a Bizottság kérését kész szívvel továbbítja a norvég egyházhoz”.*

Ehhez még annyit, hogy — miután én magam az adatszerű részleteket már elfelejtettem — kérésemre, kiegészítőül Terray László ezt írta ez év november elején: „Valóban Ecuadorba, Quitoba hívott el a norvég egyházi segélyakció skandináv-német-angol nyelvű szolgálatba. Már készültünk, a család, orvosi vizsgálattal, iratok beszerzésével, mikor a KÉMELM kérésére a segélyakció eltekintett kiutazásunktól, és szerencsére talált helyettem egy talpraesett norvégot Quitoba”. Megint vissza Bálám „szamarához”! Azonban ezúttal többes számot kell használni, mert többen voltak, akik útját állták a Terray család ígéretesnek látszó új szolgálati lehetőségének. Micsoda garnitúra: Vajta Vilmos, Kótsch Lajos, Pátkai Róbert, Szépfalusi István és Glatz József mint Terray László „szamarai”! *Megint nem oda került, ahova igyekezett.*

Terray László 1957 óta az — akkor havonta megjelenő — *Útitárs*nak tíz éven át volt főszerkesztője. Vezetése alatt a világ minden zugában szétszóródott magyar evangéliumi keresztények közötti összekötő kapocsná vált az újság. Gazdag és színes, hiteles tartalmával segítette a gyülekezeti életet, a szórványban lévőknek pedig lelki támaszukká vált. Főszerkesztői elve az volt, hogy az újság maradjon meg *egyházi* lapnak, ne politikai fórumként szerepeljen, de ugyanakkor konkrét esetekben szószólója legyen azoknak, akik „otthon” kénytelenek voltak „némák” maradni. Valóban, az első számtól kezdve nyomon követhető a hazai evangélikus egyházzal való olyan törődés, amely egyfelől tájékoztató jellegű, másfelől pedig dokumentációs értéket is jelentett. Ha valaki ma ezeket az írásokat összegyűjtené, elég reális képet kapna az akkori állami és egyházi feszültségekről. Ugyanakkor az *Útitárs* programjává tette: minél szélesebb külföldi magyar evangélikus, ill. protestáns köröket elérni, politikai és társadalmi különbségek ellenére is, kulturális impulzusok felé nyitottan. Sokoldalú munkatársi gárdát biztosítani, de nem térve el az evangéliumi centrumtól.

A KÉMELM feladatát kettősnek látta: az evangéliumot ezután is eljuttatni azoknak, akik továbbra is a külföldi magyar szórványban maradnak, és egymást erősíteni, szolgálatunkat jobbra tenni. Ez a két fő dolog — látása szerint — a mi közösségünk feladata, megbízatása, küldetése. Emellett, úgy érzem, Terray László volt az egyik legjobb munkálója annak, hogy a közösség mint fraternitás olyan „szociális háló” is legyen, amely ösztönzést ad közös kezdeményezésekre, új ötletek keresztülvitelére, ahol a szolgatársak, a barátok, kaphatnak időnként korrekciót, baráti és testvéri inspirációt. Magam vagyok tanúja annak, hogy mennyire ilyenné vált ez a közösség. Azt szoktam mondani, hogy Isten csodája, hogy esetlegesen összekerült egyházi emberek, szolgatársak évtizedeken keresztül ilyen jól együtt tudtak dolgozni. Az evangéliumi tartalom erejével és a missziói cél vonzásában.

Közöttünk igen-igen kevesen voltak olyanok, akik csak magyar szolgálatban álltak. Ez a helyzet viszont felszabadított bennünket arra — mint ahogyan Terray Lászlót is —, hogy beépülve a helyi egyházakba, „szabad időben” végezzünk teljes vagy részleges magyar egyházi szolgálatot évtizedeken keresztül. Erről van egy jó története, hogy mennyire világnyelv a magyar (4): „Külön fejezet volt a kolozsvári templom 150 éves jubileuma 1980-ban. Szedressy Pál püspök a meghívandó lelkészek listáját tárgyalta a bukaresti ÁEH-ban. Természetesen az akkori vezetőség nem lelkesedett a magyar nyelvű egyházi életért. De hát egy 150 éves jubileumhoz mégis illett engedélyt adni. – A Norvég Evangélikus Egyházat

Terray László fogja képviselni, ő tud magyarul, ez rendben van. – De hát a Luthéránus Világszövetség képviselőjét ki fogja tolmácsolni? Nem szükséges tolmácsolni, felelte Szedressy Pál, egy Pósfay nevű osztályvezetőt küldenek, s ő tud magyarul. – Rendben van, de hát az Angol Királyság evangélikus egyházának képviselője számára van e tolmács? Nem szükséges, válaszolta Szedressy szemrebbenés nélkül, Pátkai egyházelnököt küldik, és ő tud magyarul. Kicsit csóválta fejét az illetékes tisztviselő, nyilvánvalóan nem tudta, hogy ilyen világnyelv a magyar. De Szedressy püspök megkapta az engedélyt, a jubileumhoz is, meg a külföldi vendégek meghívásához is”.

Alighanem mindnyájan tudnánk példákat felhozni arra, hogy egészen máshol kötöttünk ki, mint ahova készültünk. Péter apostol életrajza is másképpen alakult, mint ahogy ő gondolta volna. Az ő esetében a korábban idézett bibliai vers folytatása követésre felszólító. A Krisztus-követés egyik következménye pedig, hogy a tanítvány máshova kerülhet, mint ahogy azt saját maga tervezte.

Amint fentebb vázolni igyekeztem, ez többszörösen is így volt Terray László testvérünk, barátunk, jó szolgatársunk életében. Oly sokszor voltak életében nagy kanyarok, sőt hajtú-kanyarok is, megálljt jelző táblák, „szamarak”, de mégis örömmel, kitartással, hűséggel vállalta a Krisztus-követés következményeit. Az anyaszentegyház javára, a mi külföldi szolgálatunk hasznára. Meggyőződésem, hogy valóban válságos helyzetet teremtett volna, ha akkor – 1960 elején – Laci barátom kiválik a nyugat-európai magyar evangélikus szolgálatból. Nem tette. Ezért — úgy érzem, barátai, szolgatársai, tisztelői nevében is tehetem ezt — szívből jövő, hálás köszönetet mondok neki. Kérem Istent, hogy áldja meg továbbra is gazdagon életét, munkáját és minden fáradozását. A 80 esztendőre visszatekintve pedig tudjon hálát adni, s a jövőre (ki tudja hány?) évre kapjon mindig annyi erőt, amennyire éppen szüksége lesz.

Végül, mindnyájunk tanulságára, lelki erősítésére hadd idézzem Terray László — szolgálatunk 40 éves jubileumán elmondott — áhítatának záró szavait: „A magyar ‚visz‘ szó — az idézett könyvcímbe németül ‚führen‘ —, gazdag jelentésű. Visz, de vezet is. Sőt, ha nemcsak az igének görög eredetijére, nem is a német változatára, hanem a magyar szóra gondolunk, az azt is jelenti: hordoz. Krisztus Urunk nemcsak ‚küld‘ a szolgálatba, nemcsak ‚visz‘ oda, hanem ‚hordoz‘ is. Ebben a meggyőződésben, bizonyosságban folytatjuk szolgálatunkat, ha kell új formában, de mindenképpen rá hagyatkozva.”

Jegyzetek:

- (1) Stuttgart, 1997. szept. 4., (2) János 21,18, (3) 4Mózes 22,1-32,
(4) Koinónia 1998. 47. szám, 10. old.

Gáncs Péter

Küldetésben közeliékért és távoliakért - egy életen át

Ez év ősszén volt éppen kerek 40 esztendeje annak, hogy első ízben szólalt meg Terray László szerkesztésében az evangélium hangja magyar nyelven, a Trans World Radio hullámhosszán, Monte Carlo-ból.

Vajon mi indíthatta arra Laci bácsit, hogy norvég gyülekezeti lelkeszi állása és a Norvég Izrael-misszió főtítkári szolgálata mellett, 1963-ban, egy rádiómissziós munka elindítását is felvállalja? Aki személyesen ismerheti őt, annak könnyű megtalálni a helyes választ. Terray Lászlót - immár lassan 80 éve - az a krisztusi, tehát missziói lelkület mozgatja, amit Urunk így fogalmazott meg: *„az Emberfia azért jött, hogy megkeresse és megmentse, ami elveszett”*. Mindehhez hozzátehetjük még a népek apostolának, Pálnak misszió stratégiáját, aki világosan szól arról, hogy mindenkinek, közelieknek és távoliaknak, egyaránt tartozunk az evangélium továbbadásával.

A misszió Ura olyan küldetéstudattal áldotta meg Laci bácsit, amely mind a mai napig folyamatosan élte benne a felelősséget mind a közeli, mind pedig a távoli testvérek testi, lelki üdvösségéért.

Micsoda energiára lehetett szükség ahhoz, hogy - a még ma is izes gömöri akcentussal beszélő Terray László - megtanuljon egy egészen más kultúrában, idegen nyelven ígét hirdetni, pásztori szolgálatot végezni.

Hányan érték volna be azzal, hogy a történelem Ura új szolgálati területtel, ha úgy tetszik új hazával ajándékozta meg Északon. De őt nem elégítette ki, hogy ott-hont és családot teremtett, gyülekezetet gondozott Norvégiában. Ő túllátott a közeli, az őt körülvevők, testi-lelki szükségletein.

Felelőség ébredt benne a választott nép, Izrael üdvösségéért. Ezért vállalta el a Norvég Izrael-misszió főtítkári szolgálatát. Erről a sokszínű, minden szempontból nehéz és kényes munkáról olvashatunk az „Izrael és az evangélium” című könyvében, melyből megismerhetjük ennek a speciális missziói szolgálatnak magyarországi vonatkozásait is.

De mindezen túl, Terray László felelősséget érzett az „óhazában” élőkért is. Jól tudta, hogy a vasfüggöny mögött milyen nagy éhség van az igazi evangéliumi üzenetre, és mennyire kevés ébresztő, missziói hír jut el külföldről a Kárpát-medencébe.

A rádióhullámok viszont utat találnak a szögesdróton keresztül is. Ezt felismerve kezdte el Terray László a magyar nyelvű evangéliumi rádióprogramok szerkesztését. Ezek a hetente kétszer 15 percben sugárzott adások - áttörve minden földrajzi, politikai, felekezeti határt - valóban „adást” jelentettek sok ezer lelkileg kitéhezett magyar embernek szerte a Kárpát-medencében.

Adtak tiszta evangéliumi üzenetet egy olyan korszakban, amikor a hazai rádió-állomásokon keresztül csak államilag erősen cenzúrázott „vallási félórák” hangozhattak el.

Adtak továbbá friss missziói híreket az evangélium terjedéséről akkor, amikor itthon az egyházak elsorvasztása, gettósítása volt a politikai hatalom nyilvánvaló célja.

Ezek a negyedórák táplálták sokakban a reményt, éltették a missziói felelősséget akkor, amikor itthon evangélicizációról, misszióról még csak beszélni se nagyon lehetett.

De a teljes, hiteles képhez tartozik az is, hogy hűséges igehirdetők ajkán a legkeményebb években sem némult el az evangélium hazánkban. Mindig akadtak olyan bátor kollégák, akik a szeretet leleményességével megtalálták a „rejtett” evangélicizálás és misszió kockázatos útjait. Ilyen „álcázott” evangélicizáló központ volt például a fóti Kántorképző Intézet, az áldott emlékezetű Kiss János vezetésével, ahol sok fiatal (köztük e sorok írója is) kapott elhívást a lelkészi szolgálatra a zenei oktatás „ürügyén”...

Ugyanakkor bizonyítható tény, hogy a „rédió”, ahogy gyermekkoromban sokan emlegették a Trans World Radio evangéliumi adásait, ébren tartotta a reményt, hogy egyszer talán majd nálunk is, újra nyíltan vállalni lehet missziói mandátumunkat.

Ez a reménység nem szégyenült meg. A történelem Ura a kilencvenes évek elején meglepett minket. Amiért olyan sokan, talán csak titokban vagy szűk körben imádkoztak, valóság lett: a falak leomlottak, a vasfüggöny széthullott, a határok és kapuk kinyíltak, többek között az egyházak missziói szolgálata előtt is. Azóta csak saját kicsinyhitűségünk, kényelmességünk, önző kegyességünk vagy tehetetlenségünk akadályozza, hogy betölthessük a feltámadott Krisztus missziói parancsát.

Nem véletlen, hogy éppen a „rédió” hallgatói mozdultak meg az elsők között. 1991 őszén, a Budapest-Kelenföldi gyülekezet templomába meghirdetett első hazai rádiós találkozó keretében szerveződött újjá az Evangélikus Külmissziói Egyesület. Nem véletlen az sem, hogy ezen a történelmi találkozón, áldott „katalizátorként”, részt vettek a rádiómisszió vezető munkatársai is: Haktor Thorsen, a norvég rádiómisszió, a NOREA, vezetője, Pósfay György a magyar nyelvű rádióprogramok akkori szerkesztője, és nem utolsósorban Terray László, az egész rádiómissziós munka atyja.

Ott ismerkedhettem meg vele személyesen, még nem sejtve, hogy ez a találkozás lelkészi pályafutásomat, egész életemet, döntő módon meghatározza majd. Pár hónappal később ugyanis átvehettem a rádiómisszió hazai szervezését, majd vezetését.

Életre szóló élmény volt, hogy a műsorok szerkesztéséhez szükséges zenei hanganyagért Norvégiába kellett kiutaznom, így ott ellátogathattam Laci bácsi rádió otthonába is. Soha nem felejttem, hogy családommal együtt micsoda magyaros vendégszeretettel fogadott minket. Súlyosan beteg norvég felesége akkor már tolokocsiba kényszerült. Megható volt látni, hogy milyen hűségesen ápolta, gondozta hitvesét, aki azóta már előrement a közös mennyei hazába.

Terray László felelőssége honfitársaiért nem lankadt meg azután sem, hogy itthon „ránk szakadt” a nagy szabadság. Rádióprogramokkal segítette az átállást, mindig precízen érkeztek a kéziratok, kazetták. Igazi ajándék a még ma is kapható „Küldetésben” című könyve, amely sokaknak segített a misszió újralfedezésében.

KÖSZÖNTÉS

Látva a hazai missziói útkeresés és újramezítés buktatóit, szinte próféta hangon figyelmeztetett, hogy vigyázzunk a misszió helyes biblikus, krisztusi tartalmára. Ha egyházunkban „hirtelen minden misszió lesz”, ez megüresedéshez, értékvesztéshez vezet. A misszió ugyanúgy üres szólamná válhat, mint ahogyan ez a diakóniával történt a korábbi évtizedekben. Ma már világosan látjuk és tapasztaljuk, hogy ez valós kísértés és veszély egyházunkban.

Mivel itthon - Isten kegyelméből - sok minden beindult, újraindult az egyház életében, Terray László, a rá jellemző csendes alázattal és szerénységgel, a szeretet leleményességével, megtalálta az újabb segítő szolgálat lehetőségeit.

Több erdélyi gyülekezetünkben járva, meglepődve tapasztaltam, hogy „valaki már megelőzött”... Laci bácsi zseniális szervezőkészséggel „hozta össze” a rászoruló erdélyi gyülekezeteket segítőként norvég testvérekkel. Gyakran csak utólag tudtuk meg, hogy átutazóban Budapesten járt, fáradhatatlanul vitte a segítséget a távolabbi testvéreknek. Némi lelkiismeret-furdalással úgy érzem: talán egy kicsit helyettünk is...

Lehet, hogy Laci bácsi ma már nem szerkeszt rádióprogramokat, de az „adás”, amely egész életét betölti és mozgatja - hála Istennek - nem szünetel: a krisztusi „sugárzás” tisztán vehető rajta keresztül ma is.

Isten tartsa meg még sokáig közöttünk ezt a drága „Adót”, hogy a szeretet missziója, illetve a misszió szeretete minél többekhez eljusson. Ő adjon továbbra is jó adást és jó vételt!

Kertész Eszter

Karácsony

Terebélyesedik a pillanat,
hogy rajta fészket rakjanak
fények, csendek, illatok,
tegnapok és holnapok.

Megtorpan az idő -
lesz újra-indulása
az égből kiszakadó
Gyermek kiáltása.

A jövő kivirágzik.
Kireped fenn a kárpit.
A résen át aranygömb,
az örökkévalóság látszik.

Asztalon az öröm
fényes kalácscsává válik.

ifj. Fabiny Tibor

Terray László és az Ordass-kutatás

Terray Lászlót 80. születésnapján sokféleképpen lehet köszönteni. Köszönhetjük úgy is mint szülőhazájától Norvégiába került magyar evangélikus lelkészt, úgy is mint a Magyarországon a politikai és egyházi totalitarianizmus idején hitükért és kiállásukért üldözöttek, mellőzöttek segítőjét, úgy is mint a Norvég Egyházi Misszió által fenntartott Monte Carlo-i rádió több évtizeden át magyar nyelvű szerkesztőjét, úgy is mint jól ismert missziológust, úgy is mint a külföldre szakadt magyar evangélikusság életének szervezőjét, úgy is mint az *Útitárs*, majd a *Koinonia* című lapok egykori szerkesztőjét, de úgy is mint egyháztörténészt, a nemzetközi Ordass-kutatás megindítóját. Ordass Lajos válogatott és önéletrajzi írásait Szépfalusi István bécsi lelkész adta ki, a tudományos Ordass-kutatás iskoláját hosszú évtizedek szívós, és sokszor kevésbé látványos munkájával azonban Terray László teremtette meg.

1. Személyes kapcsolatok

Egy tíz évvel ezelőtt megjelent interjúban Terray László a következőképpen válaszolt arra a kérdésre, hogy mikor kezdett foglalkozni Ordass Lajossal, s milyen személyes kapcsolatok fűzték a püspökhöz:

„Engem Ordass Lajos szentelt lelkésszé 1946-ban. Nem az ő egyházkerületéhez tartoztam, de püspököm, Túróczy Zoltán akkor kiszabadult ugyan már a börtönből, de nem végezhetett püspök funkciókat. Így a Bányakerület püspöke végezte az avatást. Utána folyamatosan voltam vele kapcsolatban a külföldi tanulmányútra való készülés közben. Mikor aztán ő 1948 őszén börtönbe került, a kapcsolat csak akkor újult fel, mikor én 24 évnyi távollét után, 1972-ben kezdtem látogatóba járni Magyarországra. Ilyen látogatások alkalmával úgyszólván naponként mentem el hozzá, még kirándulásra is eljött velem, s azt hiszem, ő maga észre sem vette, mennyi információt kaptam tőle később megírandó életrajzához — és persze a magyarországi helyzet jobb megértéséhez. Ő maga ritkán vetett fel ilyen témákat. De ha megkérdezte az ember, nem maradt adós a válasszal. Ebben a periódusban valósult meg több könyvének magyar nyelvű kiadása, eleinte még neve nélkül. Ezeknek nagyon örült, s különösen is annak, hogy lassan már be lehetett ezeket küldeni, igaz, csak egyéni címekre, Magyarországra is. (Protestáns Szemle, 1994/1. 70. old.)

2. Korai publicisztika (1956-57)

Terray László 1993-ig megjelent írásairól szóló gazdag bibliográfia (*Koinonia*, 38. szám, 1993. karácsony) ugyanakkor tájékoztat bennünket arról, hogy Terray László már az ötvenes években is foglalkozott Ordass Lajossal. Talán szerénységből

nem említi a fenti interjúban, hogy 1956-57-ben több angol nyelvű újságcikket is írt az akkor rehabilitált, s a püspöki szolgálatba ismét visszatért Ordass Lajosról. Az Ordass személyiségét hitelesen bemutató, de zsumnalisztikai szempontból is igen jól megírt angol nyelvű cikkek jelentős mértékben hozzájárulhattak ahhoz, hogy az angol nyelvű egyházi közvélemény megismerhesse Ordass hitvalló tanúságtételét. A *British Weekly* 1956. december 6-i számában jelent meg „A legyőzhetetlen hit szimbóluma” című írás, amelyben a szerző rámutat, hogy Ordass jelentősége az volt, hogy felhívta egy kisebbségi létben élő kelet-európai evangélikus egyház figyelmét arra, hogy ők a lutheranizmus nagy családjának a tagjai. Terray Ordass személyiségének jegyeit rendkívül találóan jellemezte: „Az egész világot ismerő és átfogó, nagyszerű szervezőképességei ellenére Ordass püspök egy szerény, egyszerű ember. Általában kevés szót használ, bár mondatainak igen nagy súlya van. Egyszerű, gyermeki kegyessége — ami sok szempontból Eidem érsek kontemplatív lelkiségéhez hasonlítható — semmit sem változott az elmúlt nyolc év alatt, amiből két esztendőöt börtönben, hat évet pedig teljes elszigeteltségben, a szolgálati lehetőségektől eltiltva töltött. Az elmúlt nyáron egy külföldi evangélikus egyházi vezető meglátogatta őt, és így nyilatkozott: 'Egy szent embernél jártunk.'” Ugyanebben a cikkben Terray jól rávilágít arra, hogy Ordass püspök személyében nem a kommunizmus elleni harc szimbólumát kell látni, mint Mindszenty kardinális esetében. Mint írja, Ordass magatartását inkább az „egyházvédelem” és nem az „ellenállás” fogalmával lehetne jellemezni. Lelki rokonsága inkább Gandhihoz kapcsolja, s nem VII. Gergelyhez. Ordass a magyar egyházak legyőzhetetlen hitének a szimbóluma, annak a gondolatnak, hogy az igazság és a jogosság mindig győzelmet arat.

A cikk lényegesen átdolgozott, bővített változata „A legyőzhetetlen hit embere” címen a szerző nevének említése nélkül jelent meg az amerikai *Lutheran Herald* 1957. július 9-i számában, közvetlenül a Lutheránus Világszövetség minneapolis-i világgyűlése előtt. „Lehetetlen nem megtapasztalni azt a hatalmas lelki erőt annak, aki találkozott ezzel a magas, szikár, aszketikus magyar evangélikus püspökkel” — kezdi a szerző a cikket, s miután élénk színekkel megrajzolja Ordass jellemvonásait, bátor kiállását, szenvedését és méltóságát, a cikket így zárja: „Ez az az ember, akit kiválasztottak, hogy igét hirdessen a Lutheránus Világszövetség harmadik világgyűlésén, amelynek témája 'Krisztus megszabadít és egyesít', tízezer delegátus előtt a megnyitó ünnepségen, a minneapolis-i auditóriumban augusztus 15-én, csütörtök este.”

El tudjuk képzelni, hogy a cikk ismeretében az amerikai evangélikusok mily nagy várakozással tekintettek Ordass püspök szolgálatára. Az elvárásokat a személyes találkozás tapasztalata csak megerősítette. Talán ezzel is magyarázható, hogy a Minnesota állambeli willmari templomban pár évvel később Ordass neve miért kerülhetett utolsó tanúként a bizonyoságtevők nagy fellegébe.

3. Az Ordass-életrajz négy nyelven

(1984-ben norvégul, 1990-ben németül és magyarul, 1997-ben angolul)

A fent említett interjúban Terray László elmondta, hogy az Ordassal kapcsolatos anyagot már régóta gyűjtötte. Az életrajz megírásához a végső lökést az adta, hogy 1982-ben három hónapos tanulmányi szabadságon volt, s Birkeli, volt oslói püspöknek feltette a kérdést, hogy vajon Gisle Johnson, volt budapesti norvég lel-

kész vagy inkább Ordass életrajzát írja-e meg, hiszen mindkettőhöz már bőséges anyag állt rendelkezésére. A norvég püspök természetesen Ordass életrajzának megírását javasolta. (Két évtizeddel később Gisle Johnson életrajzát is megírta Terray László.) A könyv norvég nyelven 1984-ben jelent meg, nem sokkal a Luthéránus Világszövetség budapesti nagygyűlése előtt. A könyv kétségtelenül hozzájárult ahhoz, hogy 1984-ben napirendre kerülhetett Ordass Lajos neve.

A könyv megírásakor Ordass Lajos önéletrajzi írása még kéziratban volt. Ez a kézirat volt Terray Ordass-életrajzának elsődleges forrása, noha azt a hatalmas dokumentációt is felhasználta a szerző, ami az Alapítvány tulajdona lett.

Terray nem egy tudományos jegyzetapparátussal ellátott életrajzot kívánt megírni, hanem egy olyan munkát, amelynek bár minden mondata mögött tények és bizonyítékok állnak, mégsem szárazon dokumentálja az eseményeket, hanem jól szerkesztett és színesen megírt formában felkeltheti az olvasók figyelmét és érdeklődését Ordass személye iránt. A könyv mintegy húsz olvasmányos fejezetben hozza egészen közel a norvég olvasókhoz Ordass püspök drámai életét.

A könyv figyelemfelkeltés és tájékoztatás az idegennek, megszólaló és megszólító bizonyágtétel a hívőnek. Terrayt bizonyára az meggyőződés vezette, hogy Ordass meghurcoltatásának és helyállásának hiteles történetét meg kell, hogy ismerje a világ. Időközben, 1985-ben, majd 1987-ben Szépfalusi István bécsi lelkész szerkesztésében az Európai Protestáns Szabadegyetem kiadásában *Önéletrajzi írások* címen megjelent Ordass Lajos személyes visszaemlékezése. Pár évvel később a németországi Martin Luther Bund is felismerte Terray könyvének jelentőségét, s így *In königlicher Freiheit — Bischof Lajos Ordass 1901-1978* címen németül is megjelent az Ordass-életrajz. A fordító Ingalisa Reicke, a svájci egyesült evangélikus egyházak későbbi elnöke volt.

A magyar kiadás megvárta a rendszerváltozást, amikor az Ordass Lajos Baráti Kör, különösen is annak titkára, id. Kende György gondoskodott arról, hogy Terray László könyve 1990-ben magyarul is megjelenhessen *Nem tehetett mást* címen. A könyv igen jó visszhangot kapott a hazai egyházi sajtóban. Volt, aki már a recenzió címében is lelkesedett: „Végre megjelent Ordass Lajos életrajza!” A *Diakonia* értelmiségi lap recenzense szerint a könyv önvizsgálatra serkent, krízist okoz, és gyógyító katarzishoz vezet. „Az a kristálytisztta jellem, amellyel e könyv szinte minden lapján szembesülünk, saját lelkiismeretünk átható erejű vizsgálójává tett”.

Az angol fordítás a híres egyháztörténész, Eric W. Gritsch munkája, s 1997-ben a W. B. Eerdmans kiadónál jelent meg. Az angol kiadás egy új epilógust és egy tájékoztató bibliográfiát is tartalmaz a húsz fejezeten felül.

4. A „Nemzetközi Ordass Alapítvány”

Ordass püspök 1978-ban bekövetkezett halála után, a rendszerváltozás előtt több mint egy évtizeddel indokolttá vált Ordass Lajos írásainak összegyűjtése és feldolgozása. A tanulmányunk elején idézett interjúban az Ordass Alapítványról Terray László a következőket mondta:

„No, az mindenesetre nem az én találmányom. Ennek gondolata akkor vetődött fel, mikor Ordass Lajos temetéséről hazafelé készülő egyházi vezetők találkoztak a Ferihegyi repülőtéren. Én Ordass püspök temetésén nem is vehettem

részt, ez abban a tízéves periódusban volt, amikor nekem, 1978 és 88 között, nem adtak 'normális' magyar vízumot. Viszont rám várt a dolog megszervezése, s a gondolat imponálóan széleskörű visszhangra talált. Készséggel vállalkoztak alapító tagságra Simojoki finn és Hultgren svéd érsek, Schioltz amerikai egyházi elnök, német és dán egyházi vezető emberek. 1983 nyarán, jóval a magyarországi alapítvány-járvány előtt megszületett a nemzetközi Ordass Alapítvány, azzal a céllal, hogy ismertté tegye Ordass püspök életét és munkásságát, megőrizzen rá vonatkozó dokumentumokat, kiadjon tőle származó kéziratokat és más szerzőknek a Magyarországi Evangélikus Egyház újabb történetére vonatkozó műveit'. Az Alapítvány levéltára számtalan értékes eredeti kéziratot, levelet és dokumentumot tartalmaz, egészen a 2. világháború előtti és alatti időig visszamenően, s 1983 óta is sok régi és új dokumentummal gyarapodott, kezdetben kacsaringós kerülő utakon is. Több Ordass-kötet kiadását támogatta az Alapítvány, s kutatóknak több esetben szolgált forrásanyaggal. Az én Ordass-életrajzomat azonban még az Alapítvány megalakulása előtt vállalta kiadásra az osloei Luther kiadó." (I.m. 71-72. old.)

Az 1983-ban létrejött Alapítvány kezdeményezői Ragnar Askmark püspök, Hermann Ditzfelbinger tartományi püspök, Bo Giertz püspök, Henrik Hauge esperes, Gunnar Hultgren érsek, Harry Johansson igazgató, Fredik A. Schioltz egyházelnök, Martti Simojoki érsek, Kristen E. Skydsgaard professzor, Rudolf Weeber jogász. Elnöke először Henrik Hauge volt 1983-1990 között, majd Joachim Heubach püspök 1991-1999 között, alelnöke Per Lønning püspök, titkára Terray László. Heubach püspök halála után az Alapítvány utolsó elnöke Per Lønning püspök volt 1999-2002 között.

A *Keresztyén Igazság* 34. száma (19-22. old.) közli Terray László 1995-ben tartott előadását a Magyarországi Levéltárak Egyesülete közgyűlésén, amelyben a szerző ismerteti a hagyaték történetét és az archívum felépítését. Elmondja, hogy Ordass halála után egy dán evangélikus lelkész rendszeresen járt Magyarországra, és több ezer oldalnyi kéziratot fényképezett az alakulóban lévő Alapítvány számára. Az archívum részint irattárból, részint könyvtárból áll. Az irattár a következő anyagot tartalmazza: 1) Ordasstól származó levelek, 2) Ordass önálló munkái, 3) Ordass fordításai, 4) Ordass által gyűjtött és lemásolt újságcikkek, 5) Ordassal kapcsolatban lévő egyházi személyek (Vajta Vilmos, Mogens Zeuthen, Paavo Viljanen, Leskó Béla és mások) személyes iratai, 6) Korabeli egyházi viszonyokkal foglalkozó „szamizdat” kéziratok (ifj. Fasang Árpád, Botta István, Éliás József, Csengődy László stb.), 7) Külföldi irattárakban található Ordassal kapcsolatos dokumentumok, 8) Külföldi folyóiratcikkek, könyvrészletek Ordassról.

A Nemzetközi Ordass Alapítvány 2002. december 31-én megszűnt, az anyagot Norvégiából a budapesti Országos Levéltárba szállították, ahol az egykori Alapítvány magyarországi megbízottjának engedélyével kutatható az archívum.

5. Újabb tanulmányok Ordass Lajosról

Terray László az elmúlt évtizedben számos újabb tanulmányt publikált Ordass püspök szolgálatáról a *Keresztyén Igazság* hasábjain.

A 27. számban (1995. ősz) „Ordass Lajos és Eivind Berggrav” című nagyszabású tanulmányában vitába száll Veöreös Imre *A harmadik egyházi út* (1990) című könyvének azzal az állításával, hogy Ordasst annyira lekötötte az egyház autonómiájának a védelme, hogy „tekintete előtt mintha elhalványultak volna az egyház belső életének ügyei”. Terray tényekkel bizonyítja ennek a megállapításnak az ellenkezőjét. Miközben párhuzamba állítja a két püspök életművét, rámutat, hogy Ordasst nem lehet egyszerűen a „magyar Berggrav”-nak tekinteni, hiszen Berggrav egy népegyház püspöke, Ordass pedig egy kisebbségi egyház vezetője volt. S amíg Berggrav Norvégia német megszállása után „learathatta küzdelmének gyümölcseit”, Ordassnak a mellőzöttség volt a sorsa egészen a haláláig, sőt azon túl is.

A lap 31. és 32. számában (1996. ősz, 1996. tél) Terray László arról tudósít, hogy 14 nyugalmazott norvég püspök közös levélben kérte a püspöki kart, hogy tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy Ordass Lajost nemzetközi viszonylatban is rehabilitálják, különösen azok után, hogy 1995-ben saját egyháza is rehabilitálta őt. Ugyanakkor hangot adtak annak, hogy kívánatos lenne, hogy a Lutheránus Világszövetség megvizsgálja, hogy miként léptek fel a kelet-európai egyházüldözéssel kapcsolatban.

Ordass és a skandináv egyházak egymásra gyakorolt kölcsönös hatásáról az „Észak nem felejt” című tanulmányában számol be a szerző a lap 38. számában (1998. nyár). Ordass személye és jelentősége iránt egyre nő az érdeklődés, amint ez a Lutheránus Világszövetség 50 éves jubileumi kiadványából is kiderül. Az 1998-as hongkongi nagygyűlésen két résztvevő is kitért Ordass Lajos hitvalló biznyságtételére.

Számos Ordassal kapcsolatos rövidebb írása mellett (pl. 43. szám, 55. szám) igen jelentős Terray Lászlónak „Ordass Lajos biznyságtételének visszhangja külföldön” című tanulmánya a *Keresztyén Igazság* 54. számában (2002. nyár). A szerző a tőle megszokott alaposággal tárja fel részint a külföldi sajtóban megnyilvánuló rendkívül pozitív Ordass-képet, de ugyanakkor precízen dokumentálja azokat a megdöbbentő félretájékoztatásokat, csúsztatásokat, amelyek következtében a hetvenes évek végétől Ordassról negatív kép is kialakulhatott a külföldi sajtóban — valószínűleg főleg magyar egyház vezetők sugalmazására.

Terray László minden egyes új tanulmánya újabb impulzusokat ad a huszadik század második felének egyháztörténeti kutatásaihoz.

6. Az Ordass-kutatás bekapcsolása a nemzetközi egyháztörténet-kutatás vérkeringésébe

Terray László az elmúlt évtizedben nagyon sokat tett azért, hogy az Ordass-kutatás bekapcsolódjon a nemzetközi egyháztörténet-kutatás vérkeringésébe. Ő hívta fel a külföldi szakemberek figyelmét a fiatal magyar egyháztörténészek munkáira, a Mirák Katalin által szerkesztett *Nem voltam egyedül* című interjú-kötetekre, a szegedi egyetemi oktató, Giczi Zsolt publikációira.

A Nemzetközi Ordass Alapítvány, a dániai aarhus-i egyetem, a müncheni Egyháztörténeti Munkacsoport és az erlangeni Martin Luther Bund 1999 októberében a dániai Sandbjergben egy közös szimpóziumot szervezett „A közép- és kelet-eu-

KÖSZÖNTÉS

rópai protestáns egyházak a kommunizmus uralma idején” címen, amelyen több magyarországi református és evangélikus kutató vett részt, akik a magyarországi helyzetről s azon belül Ordass jelentőségéről tartottak előadást.

2001 januárjában az aarhus-i egyetem teológiai fakultása az ausztriai Gallneukirchenben rendezett konferenciát a volt „szocialista” országbeli kutatók részvételével, amelynek utolsó napja az Ordass Alapítvány által szervezett szimpózium volt, amelyen amerikai, norvég és magyarországi kutatók tartottak előadást. Erről a *Keresztyén Igazság* 49. számában (2001. tavasz) olvashatunk. Mindez Ordass Lajos születésének 100. évfordulója jegyében történt. Magyarországon csak ünneplés volt, de a tudományos szimpózium ezúttal is elmaradt. Terray László azonban nemzetközi szaktekintélyek jelenlétében a szomszédos Ausztriában sikeresen megrendezte azt.

A 80 éves Terray Lászlónak iskolateremtő tudományos munkásságáért ezúton mondunk köszönetet!

Kertész Eszter

Újévre

legyen a szobád jó meleg
tányérodban friss ételed
hulljanak vastag jó havak
könnyen gördüljenek a szavak

fáidat kerüljék a tetvek
bársonyban jöjjenek az estek
és amíg nem kell letenned
ne húzzon teherként a tested

ne legyél semminek a foglya
arcodat a nap fénye mossa
és amikor a pap kiosztja
váljék hússá szádban az ostya

id. Zászkaliczky Pál

Johann Gottfried Herder

(Mohrungen, 1744. aug. 25. - Weimar, 1803. dec. 18.)

*„A szép szó - emberszeretet - annyira triviálissá vált,
hogy többnyire azért szeretik az embereket, hogy ne
kelljen egyet közüliük hatékonyan szeretniük...”*
(Herder)

Kettőszáz éve hunyt el a tizennyolcadik század egyik legjelentősebb német gondolatébresztője, Johann Gottfried Herder, költő és filozófus, nyelvész és teológus, akit mindezekén túl számon tart a néprajz és a zenetudomány is. Rigában emlékszoba, Bückebugban és Weimarban köztéri szobrok őrzik emlékét. Nevét nem engedi feledtetni az igen jelentős munkásságot kifejtő Herder könyvkiadó, valamint az 1964-ben alapított Herder-díj.

A szülőváros, Mohrungen Kelet-Poroszországban van. Herder apja — mint kisjövendelmű kántortanító — nem tudja vállalni fia taníttatását. Így az ifjú katonavivó pályát választ, Königsbergben orvostudományi tanulmányokba kezd. Ám hamarosan a teológia felé fordul, az egyetemen filozófiát is hallgat, s először Rigában lesz lelkész. 1769-71 között nagy utazásokat tesz, Párizsban és Strassburgban tartózkodik hosszabb ideig. 1771-76-ig Bückebugban Wilhelm von Schaumburg-Lippe gróf udvarában tölti be a vezető lelkészi állást. 1776-ban Goethe közbenjárására Weimarba hívják szuperintendensnek és első prédikátornak. Itt élt haláláig.

Sírhára Károly Ágost herceg íratta fel: „Licht, Liebe, Leben” (Fény, szeretet, élet).

*

A filozófia területén Kant tanítványa, tisztelője. Ám ez a tény nem akadályozza meg őt abban, hogy a későbbiekben néhány ponton szembeforduljon szeretett mesterével, elsősorban az erkölcsfilozófia területén. Hangsúlyozza a filozófiai művek közérthetőségének fontosságát: „Aki meg akarja értetni magát, írjon értelmesen!” Voltaire és Rousseau nyomán megalapítója a modern történelmi bölcseletnek, ehhez igen jelentős történelmi tanulmányokat folytatott. „Csaknem mindent elolvastam, amit erről írtak, és ifjúkorom óta talált kincs volt számomra minden új könyv, amely az emberiség történetéről napvilágot látott, és azzal kecsgettettem, hogy hozzájárul nagy feladatom teljesítéséhez” — írja. (Ideen, I. köt. 8-9. Idézi: Rathmann, i.m. 47.) S a „nagy feladat”: a felvilágosodás empirikus történetírásával szemben keresni és megtalálni az ideák működését a történelem menetében. Ezek az ideák a „jó” s annak győzelme a rossz erők felett, az ész és a méltányosság. S bár a történelem fejlődésében elég sok a visszaesés, s a formailag új nem mindig jobb a réginél, mégis a történelem a fejlődés során egyre magasabb fokot ér el, a jó erők legyőzik a rossz erőket. Közben — sajnos — az emberiség fejlődését az egyes emberek tragédiái kísérik, mert a haladás a fennálló viszonyok megsemmisítésén keresztül valósul meg. (Ezt a gondolatot nemcsak a náci ideológus-

gia sajátította ki, de a marxista klasszikusok is számtalanszor idézték!) Herder nem tarthatta tételét ideálisnak, mindenáron követendő útnak, legfeljebb a történelemben tetten érhető szükséges rossznak. Történetbölcseleti módszere pedig — Rathmann fogalmazásában — ma is követhető és követendő: „minden eseményt, történet és művet csak úgy érthetünk meg igazán, ha behelyezzük korába és annak saját összefüggéseibe” (Rathmann i.m. 105.).

Jelentős Herder nyelvtudományi működése is. Felhívta kortársai figyelmét a nyelvek összehasonlításának és az anyanyelvek meglétének fontosságára. Az anyanyelv egy-egy nép sajátja, történetének megnyilatkozása, ezért minden nemzeti nyelvnek létjogosultsága van. Elítélte II. József németesítési törekvéseit: „Isten maga tiltotta meg az effajta összeolvasztást... A nyelv az, ami rabul ejti a nép szívét, s vajon nem nagy gondolat-e, hogy a magyarok — szlávok, vlachok és megannyi más nép között egészen az ő gondolkodásmódjuk szerint, az ő legsajátosabb és legkedveltebb módjukon ültessék el a jólét magvait, ma és a legtávolabbi jövőben” (i.m. 61. In: Rathmann, 133.).

Mint kritikus és esztéta, Herder működése új korszakot jelent a német irodalomban. Méltatói szerint ő az első modern irodalomtörténész. Nála villan meg először a „világirodalom eszméje”, amelyben a németiség játszaná a közvetítő szerepet. Hallatlanul sokat fordít. Fordításai felülmúlják saját verseinek nyelvi és verstani színvonalát, s megőrzik az eredeti művek tartalmát, szellemét és hangulatát is. Ám nemcsak jeles költőktől fordít, de hatalmas — számos nyelvből átültetett — népdalgyűjteményeket is kiad. Keresi és követeli a belső összefüggések feltárását az irodalmi termékek, valamint az illető nemzet és a kor szelleme között.

Megveti a zeneesztétika romantikus ágának alapját: „szerinte a zene tartalmi eleme: a kimondhatatlan, a lélek mélyén rejtőző misztérium” (Zenei lexikon, II. 189.). „Felfedezi” a népdalt (tőle származik a „Volkslied” elnevezés), ezzel elindítja a népdal kutatását, ösztönzi a német dalirodalmat. Lefordítja Händel Messiásának szövegét, foglalkozik új egyházzenei szövegek írásával, Joh. Christoph Fr. Bach (a „bückeburgi”, akivel 1771-76-ig egy városban élt) két színpadi művét és három oratórium-szövegét zenésítette meg.

Teológiai és egyházi munkássága is hatalmas, ám ellentmondásos. A fiatal korában nyert pietista hatások sokáig ellensúlyozták teológiájában a felvilágosodás szélsőségeit. A bückeburgi években mélyült el a Szentírás és Luther műveinek ismeretében, ebből fakadt belső személyes kapcsolata az élő Istennel. Kereste és a szószéken is hirdette a bibliai textusok és a mindennapi élet összefüggéseit, előkészítve ezzel a protestáns keresztyénség új típusát, melyben „Jézus többé nem raciónalis morálprédikátor, hanem isteni erők közvetítője” (Heussi).

A későbbiekben azonban — nagyon leegyszerűsítetten fogalmazva — Herder romantikus világszemlélete és filozófiája fölébe nőttek biblikus teológiájának. Például: „A héber költészet lelkülete” (1782-83) c. munkájában azt állítja, hogy az ihletettség művészi vagy esztétikai fogalom, s a bibliai ihletettség számára a művészi alkotás a legjobb modell. Ahogyan egy híres regényről vagy festményről azt mondjuk, hogy „ihletett”, úgy mondhatjuk ugyanezt a Szentírásról is. Az ihletettség tehát inkább emberi teljesítmény, mintsem Isten ajándéka (Bevezetés a keresztyény teológiába, 175.).

Filozófiájára egyre inkább a humanizmus és a panteizmus lesz jellemző. Isten és a világ egy és ugyanaz. Van isteni gondviselés, ám az alapvető világmagyarázati elv alapja nem a transzcendens Isten, hanem a természeti törvény. A korábbi művekben található nevek és kifejezések — „Mindenható”, „Atya” — lassan eltűnnek, s a gondviselés „nem világkormányzó isteni akarat, nem ab extra működik”. A történelmet az emberek alakítják, egészen addig, amíg meg nem valósul az „emberiség hosszú gyermekkora után” a „felnőttkor”, a humanitás eszménye, „a minden emberi fáradozás kincse és nyeresége, nemünk művészete”. Ennek érdekében Herder gondolkodásában egyre nagyobb hangsúlyt kap az evilági jelleg, az ember evilági joga a boldogságra: „Nem kívánatos, hanem egyenesen ártalmas az emberi fajra nézve, ha ezt a célt pusztán a síron túlra helyezi. Ott nem nőhet egyéb, mint amit itt ültettünk el, és ha megraboljuk az embert evilági lététől, pusztán azért, hogy a mi világunkon túl egy másik legyen a jutalma, akkor ezzel félrevezetjük az embert létének természete felől...” (Id. 470. Rathmann 84.). Ezt a végső célt csak az ember megváltoztatásával lehet elérni, mert az emberben — akárcsak a világ történelmében — folyik a romboló és a megtartó erők harca, s a „jó hajlamok korlátozzák a rombolókat, bár nem irtják ki őket”. (Tudnunk kellene, hogy a fentiek hogyan jelentkeztek Herder ígéhirdetéseiben, s a történelem végső célja mellett hangsúlyos maradt-e a bibliai eszkatológia vagy sem, illetve az embernek a megváltásra való szorultsága...)

*

Herder magyarországi hatása a magyarokra vonatkozó jóslata miatt eléggé összetett és hullámzó. Jóslata, amely 1788-ban született, de csak 1791-ben, II. József halála után, a magyarellenes jozefinista osztrák politika idején jelent meg, Németh László fordítása szerint így hangzik: (a magyarok) „itt élnek most szlávok, németek, románok s más népek között, a lakosság csekélyebb részeként, s századok múlva a nyelvüket is alig lehet (talán) megtalálni majd” (Irodalmunk jövője, in: Megmentett gondolatok, Bp. 1975. 466.). Herder méltatói szerint e jóslat „alapkoncepciója szerint is ellentmondásos”, hiszen a fenti szöveg környezete a népek összetartozásáról, a szlávok és nem szlávok barátságáról szól... Mentéségre két szempontot szoktak felhozni. Az egyik: Herder csak a jóslat megjelenése után tájékozódott jobban a magyar történelemben. A másik: az egyetemes népművészet tanulmányozása során egyetlen magyar népdalt sem talált, pedig „a népdal egy nemzet életrealitásának jele, hiánya pedig a hanyatlásé!” (Rathmann, 129.) Később — s ez már kevésbé ismert — élesen bírálta II. József politikai rendszerét, (mint fentebb már érintettük, a németesítési törekvéseit is), hangsúlyozva a nemzeti nyelvek létjogosultságát.

Érdekes, hogy a herderi jóslat erősen hatott Széchenyire, amikor ő a forradalom kitérésétől félt. 1829-ben ezt írta naplójába: „Minden nap jobban látom, hogy Herdernek igaza van, a magyar nemzet nemsokára meg fog szünni...” (Sz.I. Naplói, III. 320. In: Rathmann, 135.)

Mindezeket túl a magyar irodalmi és politikai élet számos kiválósága fordult nagy érdeklődéssel Herder felé. Kölcsey olvasta és kutatta Herder műveit, Fessler Ignác (történész, szépíró és szabadkőműves) személyesen ismerte Herdert, „elzarándokolt” Weimarba. A Martinovics összeesküvés leleplezése után „a magyar jakobinus értelmiségiek (Verseghy, Batsányi, Kazinczy) benne látták a felvilágosó-

TANULMÁNY

dás szinte egyetlen alternatíváját”, s tanulmányozták államelméletét, nyelvelméletét, nemzetfelfogását. Kazinczy s később Versegly is több művét, elsősorban verseit fordították magyarra. Sajnos a XIX. század második felében a herderi gondolatok egy részét „ideológiailag manipulálták”, s őt a pánszláv eszme egyik szellemi atyjává avatták, ezért a magyar gondolkodás egyre óvatosabban fordult feléje.

Az egyháziak közül Kis János püspök, aki Göttingenben és Jénában tanult, járt Weimarban, s találkozott „a weimari nagy triásszal” (Goethe, Wieland, Herder). Ő adta ki Herder kátéját, képes ABC-jét, verses és imádságos könyveit és kétkötetes „Ifjúság barátja” c. könyvét.

*

A Herder-díjat a hamburgi Alfred Töpfer Alapítvány F.V.S. hozta létre 1964-ben. A díjat azóta a kelet-közép- és a dél-európai országok kiemelkedő kulturális személyiségei kapják a bécsi egyetem döntése alapján, azok, akik műveikkel, tevékenységükkel saját nemzetükön túl egész Európát gazdagítják. Öröndetes, hogy a Herder nevével fémjelzett díjból csaknem minden esztendőben magyarok: írók, zeneszerzők és kutatók is részesednek; többek között Kodály Zoltán, Sütő András, Esterházy Péter.

- Irodalom:** J. G. Herder: Értekezések, levelek (Bp., 1983)
Kolozsvári Grandpierre Emil: Herder árnyékában (Bp., 1979)
Rathmann János: Herder esszéi a historizmus útján (Bp., 1983)
Szerb Antal: A világirodalom története (Bp., 1958)
S. Varga Pál: „...az ember véges állat...” (A kultúrantropológia irányváltásai a felvilágosodás után - Herder és Kölcsey) (Fehérgyarmat, 1998)
Lexikonok, RGG

Scholz László

A fődolog

Egy az, mit fontos volna tudnunk végre,
De nemcsak latolgatni, hanem *tudni*:
Mi a világ, e földi lét, mivégre
Ébredünk itt s fogunk is elaludni?!

Rókusfalvy Pál

A nevelés koordináta-rendszere: a kereszt pedagógiája*

1. Bevezető

A történelem szorításában élünk mindannyian. Sokan a jövő bizonytalanságát s a jelen kiszolgáltatottságát így élik meg: jaj, mi lesz velem! Tétlenül szemlélik az eseményeket, gondolván: majd csak lesz valahogy. Esetleg még a Gondviselésbe is belekapaszkodnak. Ez önző rövidlátás. A Gondviselésben csak a bízhat, aki a nehéz helyzetben megtett mindent, hogy magán és a reá bízottakon segítsen, és többre már nem képes. Helyzetünk másik oldala, hogy a történelem szorításában a hályog is kezd lehullani a szemünkről. Az egyén és a közösség, a család és a nemzet sorsa soha még ilyen szorosan nem kapcsolódott össze, mint most, s nem az az igazi kérdés, hogy mi lesz velem, hanem az igazi kérdés így szól: mi lesz a közös sorsunk, amelyben én is, valamennyien osztozunk, mert akkor nekem ezt, meg ezt kell megtennem. Fogalmazzuk meg tézisben:

**Nézzünk szembe közös sorsunkkal, és felelős egyéni cselekvéssel
vegyük ki részünket a megoldásból.**

Ez a helyes szemlélet, ez a helyes magatartás.

Különösen nekünk nevelőknek kell ezekben a nyugtalan időkben nyugodtan nevelnünk, ahogyan a tűzvész idején éppen a tűzoltónak kell megőriznie a hidegvérét.

A saját családi és pedagógiai gondjaink, mint csepp a tengert tükrözik vissza a világ gondjait. Azonban nemcsak a nyomorúságunk globális, hanem az egymásra utaltságunk és szolidaritásunk is az. Tekintsük át a helyzetet.

Az emberiségnek ma három sorskérdése van: 1. a környezetszennyezés megszüntetése és a természeti rend helyreállítása, 2. a (túl)népesedés humanizált kezelése (Magyarországon éppen ellenkezőleg a népességfogyás megállítása) és 3. a széthullott erkölcsi értékrend helyreállításával az ember egészségének és kultúrájának a megőrzése. Az emberhez méltó túlélés biztosítása a 3. probléma megoldásával kezdődik, mivel a globális válság gyökere az ember válsága. Ha a magyar nemzet sorskérdéseit nézzük – a családok széthullását, a népegészségügy és a köznevelés gondjait, a magyar földtulajdon és a haza védelmének a gondjait –, ezek orvoslása is mind az erkölcsi értékrend helyreállításával kezdődnek.

Végül még egy érv szól amellet, hogy az értékrend problémájával foglalkozunk: ez ugyanis olyan kérdés, olyan feladat, amelynek a megoldásához sem pénzre, sem mások segítségére nincsen szükség. Kizárólag a mi hatalmunkban áll. Következős-kép: bárhogyan alakul a sorsunk ezután, nincsen mentségünk. Rajtunk is állt!

* A Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület Pedagógus Csendesnapján Várpalotán, 2003. okt. 4-én elhangzott előadás.

Ha végiggondoljuk, hogy csupán a nevelés területén mi minden aggaszt minket, akkor csupán a kérdések kifejtése több előadást igényelne. Annak érdekében, hogy az előadást mindenképen követő hiányérzetemet csökkentsem, a következőket tudom tenni:

1. Elhoztam s itt hagyom az evangélikus sajtóban az elmúlt 15 évben megjelent 11 pszichológiai és pedagógiai cikkem jegyzékét,
2. evangélikus hitünkkel is egyeztethető nevelési eszmény (a tökéletesedő ember) leírását,
3. pedagógiai hitvallásomat és
4. a Keresztény Orvosok Magyarországi Társaságának állásfoglalását a homoszexualitásról.

Amit pedig előadásomban tárgyalok, az a következő:

1. az értékrend lényege, széthullása és helyreállítása,
2. az értékrenden belül annak forrásáról, a hitről,
3. a jószág hatalmáról és
4. befejezésül röviden az ifjúságról.

Nekünk ma ezen a csendesnapon nem annyira új ismeretekre kell szert tennünk, hanem inkább arra törekednünk, hogy helyes ismereteinket meggyőződéssé szilárdítsuk, és következetesen aszerint cselekedjünk. Alapvető kérdésekről szólok mindennapi nyelven, összhangban hitünkkel. Ezért utalok időnként a Szentírás és Jézus szavaira is.

2. Az értékrendről

Mi az értékrend? Mi az érték? Mi az értékorientáció? Miért kell tudatosan alakítani az értékrendet, s hogyan lehet?

Már egy kisgyermek is értékeli a környezetét, válogat a játékaik között, egyes emberekhez odabújik, a másiktól elfordul. Ez az értékelés azonban még vak, pontosabban nem tudatos irányulás. Tudatossá, cselekvéseinkben eligazítóvá az értékek felismerése és elismerése teszi.

Mi az érték? A külső és a belső környezetünk valamilyen jelenségének számunkra fontos tulajdonsága. Tehát valóságos tárgyak objektív tulajdonsága, amelynek a megismerésére azonban külön érzékszervünk nincs, hanem csak a hatásán keresztül tapasztalhatjuk meg, mint pl. a tiszta levegő értékét.

Minden érték – életérték, s a legkülönbözőbb dolgok lehetnek értékghordozók; pl. egy szál virág, egy ember, a család, a nemzet, egy könyv stb.... Az érték valódiságának egyetlen ismérve: az élet minőségének az emelése, azaz hatásával segíti-e az élet, az élőlény – tehát a természet, növény, állat, ember, emberi közösség – lényegének (pl. az ember emberségének) a kibontakozását vagy sem. A természeti és az etikai értékfelfogásnak ugyanaz az alapja, mint ahogyan a természetnek és a teremtésnek a rendje is ugyanaz. Ezen az ismérven egyaránt lemérhető egy természeti táj, egy ember vagy emberek csoportjának, megnyilvánulásának – egy könyvnek, egy tv-műsorszámnak, közoktatási intézkedésnek stb. – az értéke: élet-építő vagy életromboló hatású-e.

Az értékorientáció az egész embert (személyiséget) mozgósító azon tartós cselekvési késztetés, amely a környezet valódi értékeinek a felismerésén, azokkal va-

ló érzelmi azonosuláson alapul, és e belsővé vált értékek megvalósítására irányul. Az értékrend ennek az értékorientációs folyamatnak az eredménye, a cselekvési késztetésekké szilárdult értékek rendszere. Egy ember igazi gazdagságát belsővé vált értékei, értékrendje adja, mutatja meg. Jézus szavaival: „Mert ahol van a ti kincsetek, ott van a ti szívetek is” (Mt 6,21). Az értékrend életvezetésünk iránytűje. A nevelés irányítúje a nevelési eszmény, a tökéletesedő ember képe. Az értékrend a családban csírázik, s az iskolai nevelésben fejlődik ki.

Vegyünk egy példát! A haza legtöbbünknek alapvető értéke. Németh László meghatározása a hazaszeretetről minden helyzetre konkrét és egyértelmű eligazítást nyújt: „a haza sorsához méltó magatartás.” Akár program is lehetne, csak pontosan ismerni kell a magyar nemzet sorsát, tehát múltját, jelenét a jövőbeli útjával együtt. Ismerjük valóban? Ma, aki nagyon akar, az is csak nehezen tud jó hazafi lenni, helyesen cselekedni! Miért? Azért, mert – s ez a következő tézisünk -:

Szándékosan és folyamatosan gerjesztett orientációs zavarban élünk.

(A történelemhamisítás ennek csak egyik eszköze.) Természetes „iránytűnket” naponta meghamisítják. Úgy jártunk, mint a Verne-regény Tizenöt-éves kapitánya: gonosz emberek eltájolták az iránytűnket, s veszélyes vizek, szirtek felé irányítják hajónkat.

(Mielőtt azonban továbbmennék, két dokumentumot mutatok: az „ENSz Egyezményt a gyermek jogairól” és az 1948-i 1. hágai alapító Európa Kongresszus „Határozatát”. Kinek van meg? Ki olvasta?)

Az értékrend széthullása nemcsak magyar probléma, még csak nem is európai. Az egész emberiség problémája. Mi ennek az értékorientációs zavarnak a forrása, és milyen megnyilvánulási formái vannak?

1973-ban Latinovits Zoltán, az építésznek indult színészzszeni ezt írta: „Nincs értéknorma. Nincs koordinárendszer. Elgurult valahová az origó, a O-pont. Így a kötelesség néha már zsenialitásnak tűnik, a pontosság Európáinak, a zavar szocialista realizmusnak.” A dolog egyszerű: az abszolút fix pontot kell kikezdeni, és a helyéről – az emberek fejéből és szívéből – eltüntetni. Tézisként szögezzük le:

Az igazi veszély nem kívülről, hanem belülről, a saját lelkünkéből fenyeget, - ha engedünk a lélekszennyezésnek.

Ha elgurult az origó (a kezdet, a kiindulópont), akkor bizonytalanná válik minden eligazítás az értékek világában. Értéknihilizmus, anarchia van, csak ezt ma szociálliberalizmusnak nevezik. A tudatosan gerjesztett tájékozódási zavar célja, egy életellenes, nemzetidegen, gonosz hatalom fenntartása. A módszer egyszerű: tudatosan megosztó gyűlölettel vezérelt hazugság. Gazdag a fegyvertára a ködösítéstől és agyonhallgatástól kezdve a tettetésen, képmutatáson át a szemérmetlenül nyílt hazugságig.

A meghamisított koordináta rendszernek most csupán három formáját írjuk le.

1. a csúszó leértékelés,
2. a visszajára fordítás és
3. a kettős mérce.

1. A csúszó leértékelés olyan valóságtorzítás, amelyben az origót az x és az y-tengely mentén balra és le csúsztatjuk, azaz negatív irányba. Valójában igényszint-csökkenésről van szó. Könnyen belátható, hogy így, egy eredetileg negatív zónában lévő pont – mondjuk egy nem megfelelő ember nem megfelelő helyen – pozitív értékűvé válik és így egy silány ember silány munkája jónak látszik. Minőségi kiválasztásról beszélünk, noha kontraszelekció történt. Hogyan fogadtatható ez el? Egyszerű pszichológiai magyarázata van.

Az ember nem aszerint cselekszik, amilyen a valóság, hanem amilyennek látja, látni szeretné, illetve láttatják. Amelyik benyomás nincsen összhangban addigi világgképével (vagyis diszsonáns), azt kizárja. A struccpolitikára egy kicsit mindannyian hajlamosak vagyunk. Leo Festinger, amerikai pszichológus a kognitív diszsonancia okozta feszültség oldásával kísérletezett. Kísérleti személyeit rávette arra, hogy pénztalomban nyilvánosan olyat jelentsenek ki, amivel a maguk részéről nem értenek egyet. Arra is megtanította őket, hogy eközben hogyan altassák el a lelkiismeretüket, sőt, hogyan álljanak ellen minden, a meggyőződésük szerint helyes magatartásra visszavezető ösztönző hatásnak. Festinger valójában a megalkuvás és az opportunizmus tömeges elterjesztésének kommunikációs technikáját dolgozta ki.

2. A visszájára fordítás a koordináta-rendszer totális ellentétbe fordítása úgy, hogy közben – cinikus képmutatással – az origót a helyén hagyják. Ily módon a pozitív lesz a negatív, az igaz hamissá válik, az egészségest betegnek mutatják és megfordítva. A szavak jelentését átértelmezik. Pszichológiailag a projekció, a másokra kivetítés védekezési mechanizmusa lép működésbe. Jézus erről így szól: miért nézed a szálkát atyádfia szemében, s a gerendát a te szemedben nem veszed észre (Mt 7,3).

Mondjuk egy alkalmatlan ember szeretne alkalmasnak látszani. Tehát a másik emberre, a valójában tehetségesebb vetélytársra mondja, hogy alkalmatlan. Egy idő után a sérült ember ösztönös védekezéséből tudatos támadó technika lesz, - s ez már gonoszság.

Egy pl.: valaki szexuális rendellenessége ellenére gyermeket fogad örökbe. Az apaság és az egészség csúszó leértékelése után a manipulált közvélemény arra is hajlik, hogy a betegséget tekintse normálisnak, és az etikusan normális embert, ha az fellép az örökbefogadó ellen, a „személyiségi jogokat sértő” gonosz embernek tartsa. A szexualitás tudatosan alkalmazott eszköz a „kultúrharcban”, a család szervezett szétzúzására is. Az említett transzvesztita ma már műsorvezető az egyik kereskedelmi tv-nél. – Ezzel előkészített a talaj a kettős mérce alkalmazására.

3. A kettős mérce rafináltan mozgatott origó ugyanabban a témában két különböző ember értékelésére. Ártatlanabb példája a kedvenc és a fekete bárány. Ugyanakkor vigyázzunk: az „amit szabad Jupiternek, nem szabad az ökörnek”- nem erre példa. Ez csak arra utal, hogy aki többre képes, az többet megethet, de azt felelősséggel tegye.

A kettős mérce ártalmassá válhat. Ilyen volt az elmúlt évtizedekben az aczéli kultúrpolitikában a 3-T: az egyik írókat támogatták, a másikat túrték, a harmadikat tiltották. Igazi demokráciában nincsen kettős mérce. Ez csak az erőszakkal jelenik meg, és már egyfajta diktatúra jele.

A kettős mérce ideológiai alapját a frankfurti neomarxista, freudista szociológiai iskola egyik alapítója, Herbert Marcuse dolgozta ki a „represszív tolerancia” té-

zisében. Eszerint a baloldali mozgalmak felé maximális toleranciát kell tanúsítani, míg a jobboldallal szemben – még a gondolatok és a szavak ellen is – kíméletlen intoleranciát. A mindennapi életben ezzel így találkozunk: Én megkövetelem tőled, hogy te viselkedj toleránsan a mássággal szemben, de hogy én hogyan viselkedem, ahhoz semmi közöd. A Németországból kivándorolt Marcuse – a Cambridge Enciklopédiában olvasható – egy ideig az USA titkos szolgálatánál dolgozott. Ő volt egyébként az 1968-as Berlinből kiinduló diáklázadásnak és a vörös terrorista brigádoknak is az egyik fő szervezője.

A kettős mérce pszichológiai mechanizmusa meglehetősen összetett: gyűlöletkeltés, előítéletes gondolkodás, agressziókeltés és motiváció manipulálás alkotják. A mesterséges agressziókeltés és a közhangulat irányítás területén az Amerikába emigrált ismert pszichológus, Kurt Lewin végzett gyermekeken kísérleteket. (L. „Mezőelmélet a társadalomtudományban”). A demokráciáról az autokráciára (diktatúrára) való átmenet tapasztalatairól ezt írja: „Kevés kísérlet tett még rám olyan benyomást, mint az, amikor megfigyelhettem a gyermekek arckifejezésének a megváltozását. Az energiától duzzadó, barátságos nyílt és együttműködő csoport rövid félóra alatt minden kezdeményező készséget nélkülöző, apatikus gyűlekezetté alakult.” Egyébként a „fasisztának” tartott „élettér” fogalmát is Lewin alkotta meg, mint mező elméletének egyik pillérét.

Ezek után kézenfekvő lenne, de szándékosan nem mélyedünk bele annak elemzésébe, hogy nálunk ma miért lenne furcsa „reformfasizmust” még csak említeni is, és ugyanakkor miért szalonképes egy „reformkommunista”. Nagyon határozottan ki kell mondani: az antikommunizmus éppúgy, mint az antifasizmus az egész emberiség szüksége és egészséges önvédelme a gonosz ellen. Ugyanakkor rögtön hozzátesszük: azon kell munkálkodni, ami a jót segíti, ami szerepetet ébreszt és ami a lelki egységet építi. Ezért tézisünk:

**az igazi erőforrás is, amely elvehetetlen, ez is belülről,
a saját lelkünkéből fakad.**

Az értékrend helyreállításának a problémájához értünk. Rögtön az elején szögezzük le a célravezető beállítódás és magatartás lényegét:

**Nem a gonosz, a gyűlölet és a hazugság ellen kell hadakozni, hanem
egyszerűen normálisan és egészségesen kell élni, mert az értékrend
csak az egészséges emberben áll helyre.**

Ezt azonban önbizalommal és radikálisan kell tennünk. Ugyanakkor ez éppen egy öntudatos és határozott embernek, aki küzdeni akar, annak esik nehezebbre. Azonban gondoljuk végig. Egy tisztességes ember eleve vereségre van ítélve, ha a számára idegen közegben ... „hitetlenekkel felemás igában”, számára idegen esz-közzel akar harcolni. Esélye csak akkor lenne, ha gonoszabbá tudna válni, mint a leggonoszabb ellenfele. – De akkor mivé válnak nemes célja, s mivé aljasul ő maga? Az egyetlen értelmes lehetőség: a saját lényemnek megfelelően radikálisan és okosan a saját fegyvereimet, a szeretetet és az igazságot kényszerítem az ellenfelemre. Ebbe az első pillanatokban bele is megy az ellenfelem, mert az ilyen ember többnyire képmutató is. Arra azonban ügyeljünk: soha többé ne legyünk balekok!

Csak offenzív stratégiával kényszeríthetjük az ellenfelet védekezésre. Nekünk a hazugsággal szemben nem szabad, de nem is kell védekezni. Egyszerűen az igazsággal kell leleplezni. Igazságban kell élni. Vagyis: a valóságot olyannak kell mérni és tudni venni és mutatni, amilyen. „Az igazság felmagasztalja a nemzetet, a bűn pedig gyalázatára van a népeknek.” (Péld 14.34.)

Ahogy az erkölcsi értékrend széthullása, úgy a helyreállítása is belőlünk indul ki. Ezt megakadályozni senki nem tudja, ha mi nem engedjük. Mit kell tennünk? Hármat:

1. Élünk egészségesen!
2. Teremtsünk rendet a fejünkben és a szívünkben!
3. Helyezzük vissza az origót a koordináta-rendszer középpontjába!

1. Éljünk egészségesen! A széthullott erkölcsi értékrend helyreállítása nem egyéb, mint a természet rendjének a helyreállítása önmagunkban. A természet rendje szerint élő ember egészsége teljes emberségének, így erkölcsi mivoltának is zavarmentes működését és fejlődőképességét jelenti. A magyar nyelv kifejező ereje is világossá teszi, hogyha az ember egységes egész, akkor egész-ségében sem a testi, sem a lelki s ezen belül erkölcsi épségét külön választani nem lehet, hanem csak együtt megvalósítani. Ez a megvalósítás: cselekvés, fejlődést eredményező életvezetés. Az egészségnek ez a teljesebb értelmezése elengedhetetlen ahhoz is, hogy egészséges embereszményt megvalósító korszerű köznevelésről beszéljünk.

2. Teremtsünk rendet a fejünkben és a szívünkben! A „fej” és a „szív” együtt az egész ember.

A fejben, az értelemben, a megismerésben sem könnyű, de könnyebb rendet teremteni, mint a szívben. A fejben rendet teremteni legalább három dolgot jelent. Először is – mint már mondtuk – igazságban kell élni, s ez azzal is jár, hogy újra nevének nevezzük a dolgokat. Erről gyáván leszoktunk. Utoljára 1956-ban éreztük milyen felemelő érzés ez. Másodszor meg kell tanulnunk s gyermekeinket meg kell tanítanunk önállóan, saját fejjel gondolkodni. Végül meg kell tanulnunk egész nemzetben, 15 millió magyar sorsában gondolkodni.

A „szív” képletesen sem csupán az érzelmek központja. Az Ó-szövetség bölcsessége így szól: „Minden féltett dolognál jobban őrizd meg a te szívedet, mert abból indul ki minden élet.” A mélylélektan szerint ezen a teljes személyiségnek a tudattalanban gyökerező magvát értjük. Ezzel kell harmóniában élnünk. Vörösmarty Mihály a gondolkodás és a jellem összhangjáról így ír: „áldozni tudó szív nemesíti az észét.” Az értelmiség helytállása vagy árulása ezen áll vagy bukik. A szív ebben az értelemben az értékrendnek is a forrása.

3. Helyezzük vissza az origót a koordináta-rendszer középpontjába! Az origó, az értékrendszer középpontja az élet. Az élet tiszteletévé tudatosult, nemesült élni akarás, életszeretet az etikának is természetes és legmélyebb hajtóereje. Ez a naponta megküzdött szeretet etikája. A szereteté, amely nem szentimentális érzélem, hanem a szenvedést is vállaló, a mások javát is munkáló magatartás. Az édesanyák szívós, okos szeretete ez, az igazi anyaország szeretete ez, aki vállalja a gyermekeit, vállalja az elszakított nemzettestek sorsát és együtt építi egészségüket. A szeretet az egyetlen igazi egységteremtő erő.

Az élet, a természet törvényei nem változnak. Ezért nincsenek új értékek. Nekünk a régi, vagyis az örök értékekkel kell gazdálkodnunk. S ha elkopnak, ezeket kell újra elhasználatlanná tennünk. Ez úgy történik, hogy az ember újul meg. Amíg élünk, tőlünk a naponkénti újakezdés, újjászületés lehetőségét soha semmilyen hatalom nem tudja elvenni. Ez egyszersmind kötelességünk is. S akkor megújulnak bennünk, újra mozgósító erővé válnak ezek az örök értékek, mint – gyermek, a család, a haza, a munka, a hit, az egészség, a természet, a becsület stb. Mindez pedig azért lehetséges, mert az értékrendszer középpontja, az élet is örök. A középpont az, aki maga az élet, - az Út, az Igazság és az Élet. A mi koordináta rendszerünk a kereszt értékrendje.

3. A hitről

A hitről szólok, amely minden érték és erő forrása, s amely úgy megfogatható bennünk. Pedig hit nélkül nincsen élet, hit nélkül elveszítjük azt is, amink még megmaradt.

Az egész emberiség a 20. század három nagy diktatúrája óta a félelem és a terror alatt nyög. Mi magyarok is, most újra.

A félelem egy bizonyos mértékig kezelhető. A bátor ember is fél, de le tudja küzdeni a félelmét. Aki pedig le tudná küzdeni a félelmét, de nem teszi, az a gyáva. A régi igazság tézisünk lehet:

„Gyáva népnek nincs hazája.”

Közel vagyunk hozzá. Pedig tudnunk kellene: aki lapít, azt szétlapítják.

A félelem leküzdéséhez néhány ismereti kapaszkodót szeretnék nyújtani. A félelem és a szorongás bizonytalanságát az információ hiánya ugyanis növeli. A szükséges információ viszont csökkenti a félelmet, és egészséges szemléletváltást is eredményezhet. Két példa erre.

1. Az Európai Unió vagy keresztény Európa lesz, - vagy nem lesz Európa. Nem az a probléma, hogy megemlítsék-e az Unió készülő alkotmányában az Isten nevét és a keresztény gyökereket, hanem az igazi kérdés az: mi az a nyomós ok, ami 1998 után arra készítette az Unió mértékadó vezetőit, hogy szembeforduljanak az egységes Európa alapítóinak akaratával, és megtagadják az 1948-i hágai alapító Kongresszus Határozatát, amelyben – többek között – ez áll: „Az európai egység megteremtése a világegység megteremtésének a feltétele.” „Majd alább: Meggyőződésünk továbbá, hogy az igazi egység – minden nemzeti, ideológiai és vallási különbség ellenére is – a keresztény civilizáció öröksége.”

2. Az új tanév kezdetén mi szülők és nevelők félünk és féltjük gyermekeinket a rájuk szabadult felgyorsuló romboló hatásoktól. Valójában semmi okunk erre. Nekünk – mintha misem történt volna – változatlanul igényesen, a tanítványokkal és szüleikkel őszinte jó viszonyban, a teljesítményeket igazságosan osztályozva az alsó tagozatban is, kell nevelnünk. Mi csupán egy megtevesztés áldozatainak vagyunk. Mennyiben?

Az igazi kérdés ugyanis nem az, hogy nevelőkként törvénysértővé válva hogyan mentsük meg mégis a gyermekeinket? Az igazi kérdés ez: az igazságügy-miniszter és az oktatási miniszter a munkatársaival milyen rejtett szándékkal hoznak olyan

rendeleteket, amelyekkel ők szegnek meg – a természet törvényein és az Isten parancsolatain kívül – alaptörvényt, kockáztatva ezzel, hogy ők válnak az ifjúság elleni tömeges bűn elkövetésével vádolhatóvá? Tehát ők a törvénytörők, nem mi!

Miről van szó? Csak néhány pl.: a kábítószer-törvény enyhítése, az iskolában a tanár titoktartási kötelessége, az alsó tagozat első 3 osztályában az osztályozás eltolása, az osztályismétlés tilalma stb.

Ezekkel szemben áll az ENSz Egyezmény a gyermek jogairól, amelynek érvényesítését a Magyar Köztársaság Kormánya a LXIV/1991. sz. törvényével elrendelte. Az Egyezmény 33. cikke kimondja, hogy minden alkalmas – törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelésügyi intézkedéssel meg kell védeni a gyermekeket a tiltott kábítószer-fogyasztásától. – Az 5. cikk kimondja, hogy az állam tiszteletben tartja a gyermekért felelős szülőnek a felelősségét, jogát és kötelességét. – A 29. cikk hangsúlyozza, hogy a gyermek oktatásában elő kell segíteni személyiségének, szellemi és fizikai tehetségének és képességének a lehetőségek legtágabb határáig való kifejlését. – Mintha csak a táalentumok példázatát hallanánk.

Gondoljuk végig a következőket. Államilag elrendelt lezüllesztésben vesz részt az, aki a legfogékonyabb, a 6-10 éves korban leszoktatja a gyermeket az erőfeszítésről. Történelmi bünt követ el az, aki éket ver a nemzedékek, valamint a tanárok és a szülők közé. „Titkot” tartani akkor, amikor egy tanítványom bajban segítségre szorul, olyan hatású, mintha a hatóság a szülőt, akinek a gyermeke egy folyóban a szeme láttára fuldoklik, egy part menti fához kötöznék. Ilyen esetben nincsen az a hatalom, amely megakadályozhatna minket a segítségnyújtásban. Ez a segítségnyújtás nem állampolgári engedetlenség, hanem elemi kötelességünk. A kábítószer-fogyasztás igenis bűnözővé tesz, sőt gyilkossá is tehet. Andorka Eszter lelkesítettvérünket már egyik miniszter sem tudja feltámasztani.

Nemeskürty István már 1995-ben megírta: „Az állandósított és az államosított jelennek ez a meghökkentő következetességgel végrehajtott programja ijesztő jövőt sejtet. Mert úgy tűnik, mégis van a hatalmon levőknek jövőtervük s ez: egy minden korábbinál maradibb és kártékonyabb iskolarendszer törvényesítése.” Ma ismét azok vannak hatalmon, akik 1994 és 98 között voltak. Ott folytatják, ahol abahagyták, csak intenzívebben.

A félelem – s tegyük hozzá, a terror, a rémuralom – leküzdéséhez a helyzetünkkel szűpítés nélkül és teljes mélységig kell tudni szembenézni. A példaként hozott romboló folyamatoknak közel évszázados előzményei és nemzetközi összefüggései vannak.

Úgy tűnik, hogy mindez, ami ma a kulturális és a gazdasági területen történik, súlyosabb, veszélyesebb, mint azt felületes odatekintéssel gondolnánk, de nem vesszük elég komolyan. Ma Magyarországon egy jól szervezett és valószínűleg igen jelentős külföldi tőkével is támogatott csoport jutott hatalomra, amelyik pszichológiai és gazdasági eszközökkel totális hadjáratot indított az összmagyarság ellen. Ma azt akarják befejezni, amit Trianonban elkezdtek. Népünk másfél év óta naponta szenved el a büntetlenül maradó hazaárulások sorozatát. A hazaárulás – a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint -: „A haza iránti köteles hűség megszegése.”

Nos, ilyen erővel szemben bizonyos félelem indokolt, de azt is tudnunk kell, s ez a következő tézisünk, hogy:

a félelem egyetlen gyógyszere a hit.

Mi itt a Kárpát-medencében csak akkor maradunk meg, ha életstratégiánkban két dolgot megvalósítunk: 1. összekapcsoljuk a hitet és a tudást, 2. összekapcsoljuk a kereszténységet és a magyarságot. – Ezzel kapcsolatban van egy szomorú és hatásában igazán ma kibontakozó élményem.

1995 októberében a Keresztény Ökumenikus Diákszövetség konferenciáján – felkérésre – az értelmiség küldetéséről tartottam előadást. A vitában egyetlen megállapításomat kifogásolta maga a református ifjúsági lelkész és az evangélikus országos ifjúsági lelkész. A megállapításom így szólt: csak erős keresztény magyar ifjúság lesz képes az emberhez méltó túlélésre. A lelkészek így kérdeztek vissza: komolyan gondolom azt, hogy ilyen egyáltalán kijelenthetek? Ma már más Magyarországon élünk. Ma már ez a mássághoz való személyiségi jogok megsértése. – Nos, egy ateista fiatal részéről esetleg érthető lenne egy ilyen hozzászólás. Keresztény lelkészek részéről azonban ez az egyetemes missziói parancs nyílt megtagadása s a résztvevő fiatalok hitének rombolása.

Carl Gustav Jung svájci pszichiáter 1957-ben a *Jelen és a jövő* című írásában így figyelmeztet: „A hit és a tudás szétválasztása olyan tudathasadási tünet, amely az újabb kor zavart szellemi állapotát jellemzi.”

A saját felfogásom lényege röviden a következő. A hit és a tudás ugyanannak a valóságnak eltérő oldalait megragadó és egymást kiegészítő funkciói. A hit – a legnagyobb tudás mellett is – az a lelkünk tudattalan erőiben gyökerező s rajtunk uralkodó bizonyosság, amellyel a bennünk élő istenkép alapját tevő Isten valóságával kapcsolatba kerülünk. A hit rendkívül sok belső energiát mozgósít bennünk és rendkívüli teljesítményekre tesz képessé. A tudás mindig tudatos erőfeszítés eredménye. Megismerés és cselekvés együtt. – A hit a tudósnak, a művésznek, de minden embernek felelős erkölcsi tartását segít megőrizni. A teológusnak, a lelkésznek viszont – az erős, élő hit mellett is – tudása gyarapítására van szüksége ahhoz, hogy hitre szoruló korát és emberét jobban megértse s valóban tudjon rajta segíteni. Megismételtem: a természet és a teremtés rendje ugyanaz.

A kereszténység és a magyarság Szent István király uralkodása és Imre herceghez írt *Intelmei* óta elválaszthatatlan. Nekünk Európának ebben a térségében küldetésünk van. Erről 1942-ben Márai Sándor így ír: „A magyarság jelenti Délkelet-Európában azt a kiegyensúlyozó erőt, amelynek hasznos és üdvös kihatásairól semmiféle új európai konstelláció nem mondhat le. A magyarság létezéséhez való jogának legfőbb bizonyítéka a magyar alkotmány sérthetetlenlensége, a Szent Istváni állameszme töretlensége és a magyar nyelv.”

Ebből a szempontból hadüzenetnek beillő a hivatalban lévő külügyminiszternek az a figyelmeztetése, mely szerint itt az ideje annak, hogy a magyarok tanuljanak meg kicsik lenni. Ez a kijelentés az éltető nemzeti öntudatot tovább sorvasztó lélekgyilkosság, - s ma már látjuk – határokon átívelő, lelki tömeggyilkosság.

Éppen ezért mondjuk nagyon határozottan, hogy:

a mélységben újjászületve most a fejlődés útja áll előttünk.

Makkai Sándor református püspöknek 1937-ben írt (*Magyar nevelés, magyar műveltség*) figyelmeztetése időszerűbb, mint eddig bármikor: „Vége van annak a nemzetnek, amelyik lemondott a saját nagyságának igényléséről. Csakhogy a nagyságnak nemcsak külső lehetőségei vannak, belsők is. Mikor egy nemzet poli-

tikailag és anyagilag sorsának mélypontjára érkeznek, akkor nyílik meg előtte a nagyság másik útja. Nemzetünk elérkezett ebbe a mélységbe és jaj volna neki, ha öntudatosan meg nem látná, hogy mai helyzetében a nagyság belső és felfelé vezető útja nyílt meg, mely számára az egyetlen: szellemiségének a megtalálása, és kifejtése a nemzeti műveltség értékeiben, melyek minden egyéb valóságnak a megteremtői is lehetnek és lesznek a számára.”

4. A jóság hatalmáról

Korunk egyetlen nagy problémája a gonosz hatalma. Mára értelmét veszítette a „jobboldali” és a „baloldali” címkézés. Ma nincs külön „Kádár népe” és „Kossuth népe”, csak emberek vannak. Egy nép vagyunk. Egy sokat szenvedett és jobb sorsra érdemes, összegabalyodott nép kapkod itt a Kárpát-medencében friss levegő után.

A gonoszság tobzódó tort ül és az emberségükben lerongyolódott egyének egy „na és !?” – könnyedséggel teszik túl magukat a törvényeken. Ha tehát újra megillető helyére akarjuk tenni az igazságot meg a törvényt, akkor szembe kell néznünk a gonosz hatalmával.

A gonoszság nem fölöttünk álló, külön hatalom. A gonosz bennünk van. A gonosz és a jó küzdelmében azonban a végső diadal a jóságé. Aki ebben nem hisz, az pedagógusként nem hisz az ember nevelhetőségében sem. Azért nem hisz, mert nem hisz a saját újjászületésében, nem hisz Krisztus megváltó erejében.

Igen, a gonosz ereje is félelmetes. Francis Fukuyama, amerikai politológus (az id. George Bush elnöki tanácsadója volt), 2000-ben Berlinben megjelent tanulmányában – melynek címe A programozott emberszörny – leírja, hogyan lehet gyógyszeres úton, a ritalin és a prozac alkalmazásával egy androgyn, azaz hermafrodita embert „kitenyészteni”. (Nem tévedés, a tenyésztés szót használja.) Ez ugyanis „a nyugati liberális demokráciához vezető korszerű kiegyenlítő nemi politika célja”.

A gonosz hatalma egyébként nemcsak életellenes, hanem igen költséges is. Az árát a jókkal fizettetik meg. A jóság hatalma olcsó és kifizetődő is, mert a szeretet matematikája szerint hódít, önmagát növeli, sokszorozza. Ha a szeretetet megsztjuk, az nem kevesebb, hanem mindig több lesz. Közhely: az egészséget megőrizni mindig olcsóbb, mint a betegséget gyógyítani. A törvény megtartása is könnyebb, mint a törvényszegés következményeit helyrehozni.

Törvény ... Háromféle van: természeti, jogi és erkölcsi. Az utóbbi kettőre csak az ember miatt van szükség s nála is csak úgy mintegy 120-150 ezer éve, mióta a filogenezise során eszmélő homo sapiens-szé a jónak és gonosznak tudójává vált, vagyis a bűneset óta.

Az ember maga is természeti lény, aki azonban képessé vált beavatkozni a természeti folyamatokba. Ha teljesen ismerné a természet törvényeit s képes lenne maradéktalanul azoknak megfelelően élni, akkor nem lenne szüksége jogi törvényekre. Azonban általános tapasztalat, hogy az ember egyrészt nem ismeri eléggé a külső természet, még kevésbé a saját belső természete törvényét, másrészt még tudása arányában sem tud ezekhez alkalmazkodni, elsősorban érzelmei, indulata feletti uralom hiánya miatt. Ezért van szükség szankcionáló jogi törvényekre.

Ezeknek az értéke annyi, amennyivel a Földön az élet s benne az emberi élet természeti egyensúlyához hozzájárul.

Ám a jogi törvény sem nyújt két okból biztosítékot az emberhez méltó élet fenntartására. Egyrészt a kényszerítő szankció legfeljebb a törvényszegéstől tart vissza, de nem biztosítéka a törvény megtartásának. Másrészt pedig, ha a szankció nem érvényesül – s ez napjainkban gyakori eset –, akkor a jog megszűnt. Egyetlen olyan szabályozó erő van, egy belső – szintén természettörvény –, amelyik nemcsak a törvényszegést zárja ki, hanem a törvény megtartását is – a természeti és a jogi törvényét egyaránt – biztosítja, és ez az erkölcs, az etika. Ez az erkölcsi törvény, a természetnek bennünk működő fejlődéstörvénye, amit ha megértünk és megismerünk, eleven, építőerővé válik. Középponti értéke az élet. Ez az élet tiszteletének az etikája, amit Albert Schweitzer fejtett ki. Ez az etika az a koordináta rendszer, az a működési rend, amelyben minden érték a helyén van, egyértelműen meghatározható és optimálisan hatékony.

Korunk diktatúrái mára valójában globálisan szétzúzták mind a jogrendet, mind az erkölcsi értékrendet. Meg lehet-e szakítani a gyűlölet ördögi körét? Vane realitása egyáltalán valamilyen megoldásnak? Van. Egyetlen egy: a tömegtragédiákban szenvedéssel hitelesített megoldás.

A nemzeti szocializmus és a kommunizmus haláltáborainak kegyetlensége mélyen beleivódott az emberiség emlékezetébe. A passiótörténetek sora mindkettőben sokmilliónyi.

Viktor Frankl osztrák zsidó pszichiáter a náci haláltáborokat járta, élte meg. A tanulságot „Mégis mondj igent az életre!” c. könyvében így szűri le: „Auschwitz óta tudjuk mire képes az ember. Hiroshima óta pedig azt is tudjuk, mekkora tét forog kockán.” Tapasztalata köbe véshető igazság: „A földön kétféle emberi faj létezik és csakis ez a kettő: a tisztességes emberek faja és a tisztességteleneké. És mindkét ‚faj‘ általánosan elterjedt, minden csoportba behatolnak, beszivárognak”. Végkövetkeztetése így szól: „A hazataláló ember mindezen élményeire az a felséges érzés teszi fel a koszorút, hogy mindazok után, amiket el kellett szenvednie, többé a világon semmitől sem kell már félnie – az Istenét kivéve.”

Böröcz Sándor magyar, evangélikus lelkész passiótörténetének első része 1948-tól 1956-ig tartott s ebből hat és félelvét a legészakibb Gulágon, a szibériai Vorkuta szénbányáiban töltött.

Kettejük sorsa eltér. Viktor Frankl felszabadulása után professzorként egyszerre két egyetemen, Bécsben és Kaliforniában dolgozott. Böröcz Sándor passiótörténete tovább folytatódott s nemcsak börtönben: a megbélyegzett lelkész egészen a legutóbbi évekig nem folytathatta szolgálatát a mérgezett-lelkű hazában. A sorsel térés oka kézenfekvő. A nemzeti szocializmus diktatúrája iszonyú volt, de az időtartamát tekintve a 12 esztendő (1933–45) mégis csak epizód a kommunizmus „kísértetének” és diktatúrájának a világon máig tartó több mint másfél évszázadához képest.

Böröcz Sándor is mindvégig megőrizte hitét s nemcsak félelmét az Istenben, hanem megbocsátó szeretetét is. „Korunk emberéhez” – ez a Kiáltás a mélyből című könyvének bevezetője – így ír: „A történelemnek az árnyoldalait is meg kell írni, ... nem csak a fényoldalait. Ezek egybevetéséből alakul ki az igazság, az a bosszúmentes férfias szellem, amely képes elviselni a megtörtént tények megtorlás nél-

küli napfényre hozatalát, bármennyire fájdalmas is az. Ha azt akarjuk, hogy egykor ne kelljen önmagunk lelkiismerete előtt a tükörben szembeköpnünk magunkat, akkor ne cselekedjünk a lelkiismeretünk ellen. Ha pedig mégis megcselekedtük, akkor legyen bennünk annyi gerincesség, hogy megkövetjük a nyilvánosságot. Legyen bennünk Péter nagycsütörtök esti belső bűnbánata, amely a megnyugvás új útján indít el bennünket, ha férfikönyveket kell is adni érte. Megéri, mert egy élet tisztázott lelkiismeretével nyújthatunk kezet áldozatunknak, amely kezet el is fogadja. Én legalább elfogadom.”

Igen, a 20. század iszonyú szenvedései vezetnek megoldáshoz, - de csak, ha a bűnbánat és az új élet teljes útját végigjárjuk. Bűnös és áldozat számára egyaránt érvényes tézis:

Új életet csak akkor tudunk kezdeni, ha a múltunkat már rendeztük.

A keresztény vallás az egyetlen, amelyben az Isten ártatlan fiát szánja szenvedésre, kereszthalálra, hogy megváltsa, megigazítsa a bűnös embert. A Szentírásban az Úr mindkét arcát megmutatja. Az Ó-testamentumból a szigorú Istent, a Törvényt ismerjük meg. Az Új-szövetségből a megváltó Szeretet Istenét tapasztaljuk meg. A Törvény betöltése a Szeretet.

5. Befejezésül az ifjúságról

1928-ban a Bethlen Gábor Szövetség A protestantizmus Magyarországon címmel egy tankönyvet adott ki azzal a céllal, hogy irányt mutasson, erőt adjon a Trianon után a megroskadt nemzetnek. Ebben az akkor 81 éves Schneller István professzor „Jézus Krisztus a vezérlő szellemünk” címmel foglalta össze személyiségpedagógiáját, azt a már 1900-ban kidolgozott nevelési koncepciót, amely legalább három évtizeddel megelőzte korát! Utána néztem: az 1997-ben megjelent új Pedagógiai Lexikonban az „evangélikus iskolaügy Magyarországon” címszó alatt Schneller Istvánt meg sem említik. Úgy tűnik nevét már csak a kőszegi szájhagyomány őrzi a „Schneller-házban.” Az evangélikus iskolaügynek ma bontakozó eredményei mellett egyik nagy adóssága Schneller István munkásságának beépítése a nevelő munka gyakorlatába. A másik sürgető adóssága az evangélikus tanítóképzés újraindítása. (Hazánkban még Trianon után is 3 tanítóképző intézet működött.) Kíváncsi vagyok, hogy a családban és az iskolában a nevelési gondok megoldására egy valóban egészséges, keresztény szemléletű pszichológiát alkalmazunk (pl. Várkonyi Dezső, C.G.Jung, Bodrog Miklós munkái).

„A gyermek a legfőbb érdek” szögezi le az ENSz Egyezmény. Mivel pedig a társadalomban egy gyermeknek, az ifjúságnak a fejlődésére mindenki hat - az utca embere, a rendőr, a tv-riporter is -, ezért a nevelői felelősség egyetemes, mindenkire érvényes erkölcsi törvény, akár tudunk róla, akár nem. Tehát Szabó Dezső nem volt szélsőséges, amikor kijelentette, hogy minden magyar ember felelős minden magyar emberért. Ő csupán konkretizálta ezt az egyetemes felelősséget. Én egy kis lépéssel tovább megyek, s ez az utolsó tézisem:

**Minden magyar ember felelős minden magyar gyermekért,
még a meg nem született gyermekekért is!**

Az ifjúság jelenéért, tehát azért amilyen ma, a felnőtt nemzedék a felelős. A jövőjéért azonban már az ifjúság maga is. Ehhez azonban nekünk az önnevelés szintjére kell eljuttatni gyermekeinket. Eleget teszünk mi ezért? Biztosan nem!

Nem az a kérdés, hogy túlterhelt-e a tanulóifjúság? Ez, pontosan tudjuk, a liberális anarchiához öngazolást kereső hamis kérdésfeltevés. A helyes kérdés jóval árnyaltabb, és a pontos válaszhoz elegendő vizsgálati anyaggal is rendelkezünk. A kérdés így szól: a gyermek teljes személyiségének a fejlődéséhez milyen biológiai és pszichológiai funkció milyen terhelésére van szükség? Ezt tekintve a helyzet aggasztó: a magyar ifjúság súlyosan veszélyeztetett helyzetben van, és állapota romló tendenciát mutat.

Történelmi távlatokban gondolkodva, az ifjúság egészséges fejlődése és nevelése megmaradásunknak egyik végső feltétele, amelyből egy jottányit nem engedhetünk.

Petőfi Sándornak 1847 februárjában feltett költői kérdésére – „Lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága?” – tizenhárom hónap múlva 48 márciusi ifjúsága adott csattanós választ.

Szelíd Megváltónk földi életében kétszer volt nagyon kemény: amikor korbáccsal űzte ki Isten házából a kufárokat, és amikor a benne bízó gyermekeket megbotránkoztatókra azt mondta ki: jobb nekik, ha malomkövet kötnek a nyakukra, s így vetik őket a tenger mélyébe. A Templom és az Iskola érdekében cselekedett. Ezekben a kérdésekben mi sem lehetünk kevésbé határozottak. Ha elolvassuk Reményik Sándornak ismert versét, azt kell mondjuk, hogy semmivel sem jobb mai, anyaországi helyzetünk – sőt, lelki, erkölcsi tartásban rosszabb – mint Trianon után Erdélyben volt.

1956-nak még volt októberi ifjúsága, 1990-nek már nem volt, s hogy 2002 áprilisának ifjúságából mi lesz, az most rajtunk is múlik. S ha 1990-ben és 2002-ben nem hangzottak el püspöki szózatok az ország népéhez és ifjúságához – mert nem hangzottak el -, akkor ma hallgassuk meg újra Ordass Lajos püspök úrnak 1956. november 2-án elhangzott szózatának részletét:

„Szólok hazánk ifjúságához. Ifjúságunk meglátta, hogy az út, amelyen vezetni akarták, nem magyarságunk útja. Éppen ezért nem lehet a magyar jövőéért dolgozó ifjúság útja sem. Ennek a fölismerésnek az első következménye az volt, hogy az ifjúság nemzetünk szabadságáért síkraszállt. Az a reménység éltet, hogy ugyanez az ifjúság fölismerte, vagy most ismeri föl, hogy magyarságunk jövője csak az örök Isten vezetése mellett található meg.”

Scholz László

Hangyanézőben

Nem értelmetlen, csak eszemfeletti
Ez a világ, ezre rejtély nekem,
Mint hangyabolynak az én életem,
Nyüzösög alattam s létem nem is sejtí.

Ordass Lajos

SODRÓDÁS

(4. rész)

1942 nyara

Nem sejtettem, hogy Szántó Róbert halála, melynek hírére tavaly nyári látogatásom végén hallottam, olyan közlőként érinti majd életemet. A budapest-kelenföldi egyházközség a megüresedett lelkesítő szolgálati helyre meghívott. Így tehát egyik tekintélyes fővárosi gyülekezetünknek lettem a lelkipásztora. Új helyemen egészen belekerültem az ország égő gondjainak perzselő közelségébe. Sűrűn találkoztam most már országos problémákkal, és rendszerint sűrítve láttam meg őket. De sajátos erővel tapasztaltam, hogy a főváros emberrengetegében milyen nehézzé válik sokszor a tájékozódás. Bár minden értesülés forrásánál vagyok, mégis gyakran úgy érzem, nem látom világosan az események irányvonalát. Túlságosan sokféle és egymással ellenkező érdekek kuszálja össze az események szálait. Egészen határozottan éreztem, hogy szükségem van arra a képre, amelyet kis falum életének tükrében láthatok. Várakozással indultam tehát haza.

Elég jókor keltem ahhoz, hogy a kora reggeli templomi könyörgésre készen legyenek az öltözködéssel. Gyermekkorom megszokott helyére: az orgona mellé megyek föl. Úgy gondoltam, segítek Hegyi Sándornak az éneket vezetni.

Nemsokára elhagyják már a harangozást, és úgyszólván alig van még valaki a templomban. Három-négy öregasszony és egy öreg ember: Nyári Pali bácsi. Itt ugyan nem lesz nagy hangra szükség, hogy az éneket félre ne vigyék.

Hiszen igaz: nyáron máskor is meg szokott csapanni a könyörgésen résztvevők száma. De ez a kongóan üres, szép, nagy templom mégiscsak bántó képet nyújt így.

Könyörgés után a nénikék még néhány szót váltanak Bödecs Ferivel a templom előtt, így hát Hegyi Sándorral még ott érjük őket. Aztán megy ki-ki a maga dolgára. Hétköznapi van. Munka vár mindenkire. Nyári néni is öreges, sietős tipegő léptekkel igyekszik hazafelé. Mivel azonban ritkán látott vendég van most jelen, kivételesen engedélyt adott Pali bácsinak egy kis beszélgetésre. Bödecs bemegy a paplakra. Mi az öreggel letelepszünk a templomkert egyik padjára.

— Látja tisztelendő úr, ilyen kevesen vagyunk most a templomban — kezdi el az öreg pontosan azzal, ami az én gondolataimat is erősen foglalkoztatja.

— Máskor is így van?

— Máskor is. Nagy ritka eset, ha többen vagyunk.

— Mi az oka ennek?

— Van annak több oka is — mondja lassan, megfontoltan.

— A dologidő?

— Hát az is. De az máskor is megvolt. Sok munkáskéz hiányzik mostanában a faluból. A fiatalok közül bizony sokat behívtak katonának a sorkatonákon kívül is.

Aztán meg aratási szabadságot sem adtak ez idén katonáéknál. Azt mondják: a háború miatt.

— Értem.

— Aztán meg a beszolgáltatás is új teher. Maximált áron veszik be a termést, a tejet meg a tojást. Ez bizony elég alacsony. Ezért aztán sok embernek még más munka után is kell néznie. Ruhaneműhöz meg alig lehet hozzájutni. Leginkább csak azok kapnak, akik a gyárban dolgoznak. Nagykúton. Sokan járnak oda is a faluból. Reggel korán meg este későn tele van az országút biciklistákkal. Mind a gyárba mennek. Mindennap látom őket, mert arra járnak el mifelénk. Még asszonyok és lányok is vannak köztük. Hát ezek is hiányzanak itthon. Így aztán ránk marad a munka — az öregekre.

— No de hát Pali bátyám mégis itt van máma. Meg Zsuzsi néni is eljött. Pedig nem laknak éppen közel.

— No, persze, igaz, ami igaz. Sokan azt mondják, hogy megvannak az Úristen nélkül is. Látja, tisztelendő úr, éppen ez az, amit sehogy se értek. Biztosan emlékszik még a tisztelendő úr arra, hogy a múlt háborúban milyen sokan voltunk mindig a templomban, még ilyenkor hétköznap is. Nekem is oda volt akkor a fiam meg a két vőm. Most még vasárnap is alig vagyunk valahányan. Pedig most is sok katonát elvittek. Bizony ideje volna, hogy imádsággal védjük őket itthon. De van, aki azt mondja — magam is hallottam ilyet —, hogy az ügysem használ. Az „okos” Ócsai — hiszen tudja a tisztelendő úr —, az Ócsai Gyuri nemrégiben csúfolódva mondta nekem, hogy nem kellene Istent zavarba hozni. Mert szegény odafönt az égben nem tudja, melyik kérést hallgassa meg. Merthogy hát az ellenségnél is azt kérik tőle, hogy őket segítse.

— Úgy! Hát Ócsai már az Úristennél is okosabb akar lenni?

— Hát úgy mondta.

— Mi azért Pali bácsi, maradjunk meg csak annál, amit jónak tapasztaltunk.

— Úgy! Úgy! — mondja az öreg, és úgy érzem, hogy bólogatásában egy imádság-meghallgatásban gazdag élettapasztalat jut kifejezésre.

— De megyek már én is haza — mondja Nyári Pali bácsi —, viszek néhány vödör vizet a konyhára. Az öregasszony mindent megcsinál még a ház körül, de a kútnál — azt mondta — szédül.

Hoztam magammal néhány könyvet. Otthon nem jutott időm az elolvasásukra. Úgy gondoltam, hogy itt nyugodtan elolvashatom őket. Meg is állapodtunk Bödecs Ferivel, hogy délelőttönként, amíg a lelkészi hivatalban jönnek-mennek az emberek, én kiheveredem a templomkertbe egy nyugszékre, és ott olvasok. Ehhez készülődtem, amikor elém toppan a kis Bödecs Évike — hatesztendő, kékszemű baba. Karján kis kannácska, köténykéjében bádogformák, lapát és más játékszer. Vele volt a doktorék kislánya is. Évike szabad kezét felém nyújtja, s úgy mondja:

— Lajos bácsi! Gyere velünk játszani!

— Mit akartok játszani?

— A homokban. Cukrászt játszunk.

— Aztán tudtok-e finom süteményt sütni?

— Sütök Lajos bácsinak egy finom dobostortát.

— No, az jó lesz! Azt nagyon szeretem.

Megyünk hát a templomkert mellé. A parkos részen innen, az élő sövénykerítés mellett deszkával befogott homok-játszóterület van. Száraz a homokja.

— Hozok a kannában egy kis vizet. A tésztagyúráshoz az biztosan kell — mondom a kicsiknek.

Aztán hozzáfogunk a játékhoz. Hamarosan megállapítom magamban, hogy ez a játék már nem nekem való. Se derekam, se a térdem nem bírja. Mondom hát a lánykáknak:

— Ti vagytok most a háziasszonyok. Lajos bácsi a vendég. Süssetek-főzzetek szépen a vendégnek, és ha minden finomság készen van, meghívjátok a vendéget kóstolóra. Jó lesz?

— Jó lesz! Jó lesz! — egyeznek bele az indítványba a kis konyhaművészek. Én pedig sértetlen becsülettel elvonulhatok a templomkert bokrai közé a könyveimmel. Egy ideig mozdulatlanul fekszem a nyugszéken. Milyen óriásnak tűnik így, hanyatt fekve, a templomtorony! Az égen könnyű felhőfoslányok úsznak. Mint ha a torony keresztje kettészelné őket.

Aztán olvasásba kezdek.

Kis idő múlva fölfigyelek az olvasmányomból. Úgy látszik, nem nedvesítettem meg eléggé a homokot, és szétesik a kislányok tortája. Mert azt mondja a doktorék kislánya:

— Egy kis vizet kellene még hozni, Évi, hogy meglocsoljuk a homokot.

— Gizike! Nézd, ott a vödör! Szaladj a kerekeshúthoz!

— Én nem tudok menni, mert leesik a ruhám.

— Mi baja a ruhádnak?

— Elszakadt — mondja Gizike.

— Meg kellene varrni.

— Én nem tudom megvarrni.

— De anyukád meg tudja varrni.

— Mutattam anyukának. De megszidott, hogy sosem tudok vigyázni a ruhámra.

— És nem varrta meg?

— Azt mondta: nem ér rá. Én egy tűvel összetűztem. De most már nincs meg a tű.

— Anyukám megvarrja neked. Gyere Gizike!

— A te anyukád ráér?

— Persze! Gyere!

Eltűnnek.

Kis idő múlva ott hallom őket megint csicseregni a homoknál. Vendégükről alighanem egészen megfeledkeztek.

Elmúlt a délelőtt. A harangozó fölfelé tart a toronyba, hogy elhúzza a déli harangszót. Befelé megyek a parókiára, mert Bödecsné pontosan délben szokott tálni.

Elmenőben megnézem a kislányokat. Bizony ráférne a kis Gizikére egy kis gondozás. Ruhájára is. Térdére is. Könyökére is.

Ebéd után kissé elbeszélgetünk Bödeccsel. Tájékoztat a falu életéről. Amiket mond, abban nincs sok biztató.

— A régi ismerősökkel fenntartás nélküli őszinteségből együtt lenni, egyre nehezebbé válik. Ha ugyan máris nem lehetetlen. Jóformán senki sem jár már össze.

— A kirándulásaitok is elmaradtak? — kérdezem.

— El. Teljesen — válaszolja Bödecs.

Kis hallgatás után hozzáfűzi:

— Egy hely ugyan van még, ahol legalább a férfiak egy részét megtalálhatod: a kaszinó. Igaz, ott sem látod őket együtt. Külön, elzárkózó csoportok alakultak. Hallom, sokszor már nehezen tudják összeállítani a tarokkpartit. Néhányan sakkoznak. Vannak aztán begubózott remeték is. Ezek fröccs mellett utolsó betűig elolvassák az újságot. A fiatalabbakat valószínűleg a kuglizóban találsz meg.

— Te nem érsz rá ma délután? — kérdezem Bödecsről.

— Ne haragudja, Lajos, de szívesebben itthon maradnék. Régen nem járok már oda. Sűrűn vannak összekoccanások. Sokszor parázs viták. Ezeknek a vége rendszerint újabb harag. Hiába: idegesek az emberek.

A tájékoztatás nem túlságosan lelkesített föl. Mégis rászánom magamat, hogy elmenjek a kaszinóba. Ez a legegyszerűbb módja annak, hogy itthon tartózkodásom ideje alatt találkozzam az emberekkel. Így legalább nem támad semmi félreértés abból, hogy miért megyek el az egyikhez és miért kerülöm el a másikat. Érzékenyek itt az ilyesmire.

Legelőször az öregekhez köszöntem be a „terembe”. De odabent olyan áporodott nehéz szag ült, hogy hamarosan kikívánkoztam a tisztább levegőre. Úgy látszik, ez a háború is visszaél a dohányosokkal. A pipákba megint nagyon kétes eredetű szűzdohány jut. Nehézség nélkül jöhettek ki, mert a kártyásoktól aligha kívánhatja meg az ember, hogy egy köszönés erején túl tudomást vegyenek a jelenlétéről, ha még olyan messziről jött is meg.

A kuglizó lugasában teledtem meg tehát. Itt legalább szót válthatok azokkal, akik éppen a pihenő párthoz tartoznak. Meg itt van Sík Ede is. Nem kuglizik, csak „kibicel”. No persze arra nem gondolok, hogy majd valami értelmes társalgás alakul ki, mert a játékosok fél szeme azért csak ott van az ellenpártiak dobásán. Aztán meg a kuglizók is ugyanúgy vannak, mint a kártyások: időtlen idők óta ugyanazokat a kétértelmű tréfákat ismételtetik. Nem is érti az ember, hogy nem unják meg már egyszer.

Alig estünk azonban túl az üdvözléseken, amikor legnagyobb meglepetésemre német uniformist látok befordulni a söntésbe.

— Mít keres itt német katona? — kérdezem.

— Boross Laci az — világosít föl Hegyi Sándor.

— Boross? Hogyan kerül ez az ember a német hadsereghez? És ha már német katona, akkor miért van itt?

— Bajos az ilyen kérdésekre megfelelni — mondja bosszús mordulással Sík Ede. — Verbuválnak a faluban!

— A német hadsereg részére?

— Úgy van! A német hadsereg részére. Nekünk meg szótlánul el kell ezt tűrnünk.

— No, de hát ez botrány! — fakadok ki fölháborodva.

— Megfenyegettek: ne merjek a lakosság között hangulatot szítani a verbuválás ellen, mert akkor röpkölnék!

— És volt eredménye?

— Amint láthatod: volt! Boross állt be elsőnek — mondja a jegyző. Aztán elbolondított még néhány kelekótya legényt a faluból. Átkozták a szülők Borossot, de megakadályozni nem tudták, hogy gyermekeik német mundért öltsenek.

— Magyar fiúk!

— Magyar fiúk. Sőt, ha még jobban akarsz csodálkozni, hát azt is megtudhatod, hogy elvittek magukkal még egy magyar lányt is a faluból.

— Lehetetlen!

— Sokszor mondja ezt az ember mostanában, Lajos, hogy lehetetlen. De, tudod, most éljük pontosan azt a világot, amelyben még a lehetetlen is lehetségessé válik.

— De hát miféle lány az?

— Nagyon híres fajta! A Szűcs Maris! Nem hiszem, hogy ismered, akármilyen híres is. Valamikor itt szolgáltak ezek a Szűcsék a kerti szomszédomnál — mondja Sík Ede. — Akkoriban több tyúkom, kacsám túnt el Szűcsék kezén, mint amennyit egy egész fészekre való menyét tudott volna elhordani. Azt mondta nekem Szűcsné, amikor bejött a községházára a lánya irataiért, hogy ezután az ő lányának nem kell többé trágyát villáznia az istállóban. A Maris is lehet kisasszony! Így mondta. Mit tudom én, mi hasznát veszik az ilyen „kisasszonyoknak” a német hadseregnél!

— Hallatlan! Szinte azt gondolom, hogy ugratni akartok. Hiszen nekünk Pesten sejtelmünk sincs arról, hogy a magyar falu német katonákat állít! És mindezt akkor, amikor mi magunk is hadat viselünk. Erről egy szót sem írt a sajtó!

— Biztosan gondoskodnak róla, hogy ne írjon.

— Máshol is történt ilyesmi? — kérdezem.

— Errefelé mindenütt.

Körülnézek. Szemem megakad Mikó doktor arcán. Érthetetlen, megfejthetetlen kifejezés ül rajta. Mindig volt ebben az emberben készség arra, hogy — ha gyöngén is, de — játssza a Voltaire-utánzót. Sokszor hangoztatta ő is, hogy személyesen nem ismeri Istent. Csak köszönőviszonyban van vele. A doktor családi életéről mind aggasztóbb hírek keringenek. Most — úgy látszik — ráadásul már magyarságát is kikezdte a kételkedés.

Eszrevehette, hogy őt nézem, mert ő kezd magyarázni:

— Talán ezek a fiúk döntöttek helyesen. Meg Szűcs Maris. Ők az óriások viadalában beszegődtek az egyik küzdő fél zsoldjába. Így vagy mindent megnyernek, vagy mindent elveszítenek. Hiszen az egész élet csak ilyen vak szerencsejáték. A kis népek önállóságának már befellegzett. Valahová mindegyik kis népnek be kell olvadnia. Nekünk magyaroknak, úgy látszik, a német a sorsunk.

A szívem a torkomban lüktet. Homlokomat kiveri a veríték. Lelki kínlódásomban olyan fizikai fájdalmat érzek, hogy ordítani tudnék belé. De uralkodom magamon. Szándékosan várok. Várom, hogy valaki ebből a társaságból ellentmondjon a doktornak. De senki sem szól semmit. Borzasztó! Úgy látszik, hogy itt már mindenki elfogadja a doktor tételét!

Nem bírom tovább a hallgatást:

— Csodálkozom, Bandi, hogy te éppen most beszélsz így, amikor pedig apró nemzetek hősi függetlenségi harcairól éppen mostanában kapunk olyan példákat, amelyek meggyújtják az ember szívét. Még a sokszor idealizáló iskolai tankönyvekből is kevés hasonlóról tanultunk.

Tévednék?

Még csak ennyit mondtam, és mégis mintha valami sóvárgó éhséget látnék ezen az egész társaságon. Még a doktor is olyan szemmel néz rám, hogy szinte megesik rajta a szívem. Érzem: ez az ember most kimondhatatlanul boldog volna, ha minden kétséget kizáróan megcáfolnám.

Lehet ugyan, hogy az okosság ma már azt tanácsolná, hogy hallgassak. De az okosságot sohasem ismertem el a legfőbb hatalomnak életem fölött. Ennyi éhség láttán lehetetlen hallgatnom.

A kugli-játék leállt. Az állítógyerek nem tudja mire vélni a dolgot. Hosszú kamasznyakát előrenyújtva jön befelé, hogy meglássa: vége van-e a játéknak. Danielisz Lali két kiflit nyom a fiú markába. Ad neki melléje még néhány nyári-kolbász szeletet is:

— Eridj csak vissza, fiam, a helyedre. Majd szólunk, ha megint állatíni kell.

A fiú visszaballag a pálya végébe.

A többiek körbeülnek, és úgy hallgatnak.

Beszélek nekik a finnek hős önvédelmi harcáról. Hiszen nem új dolog ez! Inkább csak emlékezetükbe idézem, mert az ország sok gondja elhomályosította lelkükben ezeket a megcsodált emlékeket.

Nemrégiben teljesen friss és első kézből való értesítéseket vettem a norvégok küzdelméről. Erről beszélek nekik:

— A norvég népet harcban leverték. Az országot leigázták. Mégis, ez a hárommilliónyi, maroknyi népecske, királya távollétében, nemzeti kereteinek szétzúzása után, a norvég egyház irányítása és példaadó vezetése mellett olyan hősi ellenállást tanúsít, hogy ez a kis nép a mohó hódító gyomrában megemészthetetlen sziklának bizonyult. Egy letiport és elintéztetnek kikiáltott kis ország szörnyű kínokat okoz zsarnokának.

Megrendülve, boldogan látom, mint szívja be mindenegyes szavamat ez a lelki szomjúságban szenvedő társaság. Úgy látszik, hogy a csüggesztő tehetetlenség szorító kötelei oldódnak, amint hallják a jelen idők történéseinek ilyen hősköltevényeit.

Folytatni is akarom:

— Ha nálunknál kisebb nemzetek még ilyet is meg tudnak tenni, amikor rájuk törnek az óriások, miért kellene akkor nekünk ma ...

Váratlanul fölcsattan Hegyi Sándor hangja:

— Állíts, gyerek! Paccerek kezdik!

Most vesszük észre, hogy hol is vagyunk, és hogy egészen megfeledkeztünk a kugli-játékról. Hamarosan megértem a helyzetet. Boross Laci fordult ki a söntés ajtaján, és egyenesen erre tart.

Mint az összeesküvők, amikor gyanús ember közelít, úgy hallgatunk el. Nagy dobbanással ütődik a golyó a deszkára, és kevéssel később vágja szerte-széjjel a bábukat. Telibe talált.

Más témába kezdünk.

... Saját hazánkban ... saját fajtánkhoz tartozó ember miatt!

Boross a megtestesült öntudat. Valóban, ez az ember úgy tudja, hogy itt, most ő a „höss”.

Azt is észreveszem rajta, hogy neki legalább olyan kellemetlen a találkozásunk, mint nekem. Mennék is innen szívesen, ha ezt nem lehetne könnyen félreérteni.

Ha Boross több önbírálattal rendelkeznék, akkor föl kellene ismernie valóságos helyzetét. De nem veszi észre, hogy ugratják, tüzelik:

— Mesélj el valamit a nagytiszteletű úrnak abból, amit láttál és átéltél — bíztatja valaki.

— Látod, Laci, most végre olyasvalakivel is beszélhetsz Norvégiáról, aki ismerős arrafelé — mondja a másik.

A téma tehát meg van adva.

— Norvégiában is járt? — kérdezem Borosstól.

— Jártam — feleli kellő önérzettel.

— Akkor sok szépet is látott.

— Nem mondhatom éppen, hogy valami különlegesen szép lenne. Keresztül-kasul utaztam egész Norvégiát, de bizony ott csak unalmas tájakat láttam. Akárcsak itthon. Legfeljebb, ha a tenger jelentett újságot. De az is csak néhány napig érdekes. Amíg újság. Akkor azt is megunja az ember. Annyi bizonyos, hogy Norvégiát Németországgal nem is lehet ugyanazon a napon említeni sem.

— No de! Norvégia hegyei! Főként pedig a fjordjai! Azok csak különlegesen szépek! Világhíres helyek azok!

— Járt a nagytiszteletű úr Norvégiában?

— Sajnos nem voltam még ott. Csak a szomszédos Svédországban. De egyet-mást tanultam Norvégiáról is. Meg aztán hallottam felőle olyanoktól, akik arra jártak, hogy milyen páratlan látványt nyújtanak természeti szépségei.

— Ugyan mit! Mondom: unalmas, egyhangú tájak! Szélmalmokkal, kopott, sáros falvakkal, műveletlenséggel!

— Nem értem! Itt valami nem stimmel — mondom.

— Hát nem! — vágja ki diadalmasan Boross. S mintha nem is éppen ő lett volna az, aki kevéssel ezelőtt magasztalta Németország páratlan szépségeit, szinte oktató hangon mondja:

— Azért, hogy valami messze van innen, attól nem lesz mindjárt szép is.

— Hallom, hogy a megszálló hadsereg tagjai nem érzik magukat túlzott biztonságban — változtatok kicsit a témán.

— Ugyan, mi zavarná őket?

— A norvég nép.

— Áh! Zsidó fecsegés az egész!

— Nem gondolom. Nekem ilyenek az értesüléseim. Óriási kiterjedésű, félelmetes erdők, járhatatlan, szakadékos hegyi utak, amihez hozzájárul még a lakosság elszánt ellenállása. Bizony az ilyen körülmények aligha tehetik teljesen biztonságossá a megszálló hatalom katonáinak életét. Ráadásul még a lakosság nyelvét sem értik.

— Látom, a nagytiszteletű úr csakugyan nem járt Norvégiában. Ellenséges propaganda-szólamoknak esett áldozatul azon a zsidó Budapesten. Ott most — ahogyan mi szoktuk mondani — „ZS”-vitaminnal élnek az emberek. Gyártja az amerikai zsidóság. Azt mondja nagytiszteletű úr, hogy a német hadsereg katonái még a lakosság nyelvét sem értik meg. Nem olyan ám a német hadvezetőség, hogy ne tudná, mit csinál! Norvégiába csupa olyan katonai egységeket irányított, amelynek a tagjai mind elzász-lotaringiaiak. Úgy beszélnek bizony azok franciául, hogy maga a bennszülött lakosság sem különbül.

— Nézze, írrok úr ...

— ... „Obersturmführer” — igazít ki Boross, és amíg cifra rangját kimondja, majd kibicsaklik a nyelve.

— Szóval ... hm ... gondoltam én mindjárt, hogy valami gyökeres félreértésnek kell itt lennie. Maga alighanem Normandiáról beszél, én meg Norvégiáról! Úgy látszik, két malomban öröltünk.

— Szélmalmokban — kacag szívből Mikó doktor. Szemmel láthatóan jókedvre hangolja, hogy felesége lovagjának ezt a fricskát adhatta.

Fojtogató a kánikulai hőség. Még itt a lugasban sem mozdul a levegő. Különösen Boross Lacit önti el a veríték. Talán a kényelmetlen mundér okozza. De persze oka lehet az is, hogy most szinte ráveti magát mindenki. Megcélozzák:

— Itt mindjárt tréninget tarthatsz, Laci — ugratja Danielisz Lali. — Hátha legközelebb Rommelhez osztanak be!

— Még megérjük, hogy a jövő nyáron teveháton jössz haza szabadságra — szellemeskedik valaki.

Boross, amilyen mértékben nevetségessé válik, olyan mértékben durvul:

— Úgy nézem, nem Afrikába kell nekem legközelebb mennem, hanem ide kell jönnünk Magyarországra. A Führer most püföli a muszkákat, hogy megszabadítsa az egész világot a legveszedelmesebb rákfenétől, a kommunizmustól. Közben meg azok, akik azt hazudják, hogy barátai, készek őt orvul hátba támadni!

Aztán egyenesen felém fordul Boross

— Nagytiszteletű úr is jobban tenné, ha ott maradna Pesten a szerelmes zsidai között, és nem izgatna itt a faluban! Hát azt hiszi, hogy nem tudjuk már régen, hogy az egész egyház a kommunistákkal paktál?! De ezt az aknamunkát nem tűrjük ám sokáig!

Így mondta. Többes szám első személyben.

— Nézze, írno... hm ... Nézze! Nem durváskodtam magával. De ha szükségesnek látta, hogy a legsúlyosabb személyes támadást intézze ellenem, úgy én félreértést kizáróan megmondhatom véleményemet ebben a dologban. Bár nem belső láz nélkül, de azért mégis higgadtan el tudom mondani. Ha magának az a meggyőződése és ha valóban az a törekvése, amit most haragjában idedobott elénk, akkor aligha állíthatja, hogy fajtája vagy hazája javára törekszik. Hangsúlyozom, hogy szándékosan nem fejeztem ki magamat erőteljesebben.

— Majd megmutatom én, hogy mi van javára ennek az országnak! — mondja foghegyről Boross, és elrobog.

Dermedt csönd.

Itt most — kicsiben — hadüzenet történt.

Hadüzenet — kicsiben — itt a falusi kuglizó lugasában.

Odakint a világban legutóbbi itthonlétem óta hadüzenet történt — nagyban. Magyarország belépett a háborúba. A vihar az égő világ szörnyű arányú tüzéből egy üszkös zsarátnokot átvett erre a szegény országra. Azóta aggodássá vált az élet. Mert ugyan ki nézhetné most már közömbösen azt, ami itt kialakulóban van? nagyon felszínesen gondolkozik az az ember — vagy már nem is gondolkozik —, aki még mindig azt hiszi, hogy a felhőkből aláhulló néhány csöpp eső vagy egy történetesen arra haladó férfi csizmatalpának egyetlen tipró mozdulata még ártal-

matlánná teheti a tűzmagot. Túlságosan sok ebben az országban a falánk tüzet tápláló gyúlékony anyag. Nekem mindenesetre régóta megingott már a lelkem békessége. Ma délután pedig szinte teljesen fölborult. Valami gyötrő nyugtalanság költözött belém.

Mindenképpen meg kell találnom a békességemet!

Mikor visszatértem a paplakra, mondják, hogy Bödecs nincs itthon. Körösi Istvánékhoz és Körösi Jánosékhoz ment. Békítési kísérletet tesz. Az apjuk nem régen halt meg, és a két testvér úgy összeveszett a jusson, hogy testvérharcukkal már az egész falut megbotránkoztatták. A gazdag Körösiek!

Elkérem a templomkulcsot.

Az oltárkapun kerülök be a templomba, és belülről ráfordítom a kulcsot. Szeretnék egészen magamra maradni.

Az oltár elé megyek. Szép ez az oltár! Azt szerettem rajta mindig is, hogy nem festettek rá valami érzélgősen ábrázolt evangéliumi jelenetet. Oltárkép helyett hatalmas méretű feszület áll az oltáron. Két oldalt két nagy pálma keretezi. Így jó ez! A keresztyénség lényegét fejezi ki ez a borzasztó és mégis boldogító véres kereszt!

Fölnézek Isten kereszten szenvedő Fiának alakjára. Igen! Ez a Krisztus sorsa! Szörnyű szenvedést hord ebben a vérengző, gyilkos indulatú, gyűlölködő világban. Hordozza érthetetlen szeretetből ezért a világet.

Nem is tudom, mi ez, amit most itt az oltár keresztye előtt csinálok. Megértést keresek? Igen! Békességemért harcolok? Igen! Menedékre vágyódom? Igen! Számadást végzek? Igen! Népemet siratom? Igen! Gyónok? Igen!

Olyan sokszor mondtam el prédikációmiban azt a meggyőződésemet, hogy az ember akkor kerül a legélesebb megvilágításba, amikor Krisztus alakja előtt áll, és Isten Szentlelkének a fénye hullik rá az életére. Ilyenkor egy szempillantás alatt több látszik meg az emberből, mint amennyit legközelebbi hozzátartozói is évek hosszú együttélése során láthatnak meg belőle.

Most itt a kereszt tövében úgy tűnik, hogy a Szenvedő Szeretet köröskörül szét-hinti világító fényét. Sugarai rávetődnek erre a kis falura is, sőt, még messzebb, az egész országra. Talán sohasem láttam meg még ilyen tisztán magam előtt nemzeti életünk képét, mint ahogyan ebben a pillanatban látom.

Isten könyörülő szeretetének világosságánál olyan szörnyen bántók az ember szeretetlenségének fekete árnyai.

Ő — a szeretet Királya — így tanított: „Szeressétek ellenségeiteket!” És amikor új parancsolatát magyarázta, akkor abból a föltételezésből indult ki, hogy még a pogányok is szeretik a magukéit. És lám: Körösiek még idáig sem jutottak el! És ha legalább kivétel volna ez az ő szeretetlenségük! De sajnos, elég sok perpatvarkodásról van tudomásom ennek a falunak az életéből. Szorosan egymás mellé épített házakban élnek, és mégis mérhetetlenül távol tudnak sodródni egymástól. Nagy és apró érdekek is sokszor nemhogy összekötnék őket egymással, hanem élesen szembeállítják őket.

Ő — elfelejthetetlen tanítást adott a gazdag emberről és Lázárról. Azt szeretete volna vele elérni, hogy a bőséget és a nyomort egyensúlyozza ki a szeretet, amely az evangéliumból táplálkozik. — Hiszen igaz: van szeretetmunka itt is a gyülekezetben. Étkeztetik most már a tanyákról való iskolás gyermekeket, az árvaházban régóta gondot viselnek az árvákról. De milyen sok útja volna még a jóságnak,

amelyen találkozhatnak egymással mint jóságos testvérek a bővölködők és a nyomorultak.

Ő — beszélt a sáfárról, akit Isten gondviselővé tett társai között. Föladata, hogy elől járjon, példát szolgáltasson. Szolga, akinek többet adtak, de éppen ezért többet is követelnek meg tőle. S amíg erre gondolok, magam előtt látom az ország felsőbb köreit és középosztályunkat. Életforma, rang, műveltség úgy elszakította őket az ország népének széles rétegeitől, mintha nem is ugyanannak a nemzetnek volnának a tagjai. A szakadék olyan mély közöttük és olyan áthidalhatatlan, hogy azon — adódó alkalommal — talán már csak a golyó talál utat.

Ő — ahol az ő szellemében éltek, egészséges társadalmi reformokra adott indítást. Itt pedig — szegény hazánkban — égnék és égetnek a megoldatlan kérdések. Évszázados bűnös mulasztások ijesztően bosszulták meg magukat az első világháború végén. De csak megmutatták, micsoda nagy hatalmuk van. Alkalmasak lehettek volna arra, hogy álmából fölrázzák az egész nemzetet. Isten két évtizednyi kegyelmi időt adott. De sem a haza közös földjének igazságosabb megosztása, sem a pusztító népbetegségek gyökeresebb gyógyítása be nem következett.

Ő — szerette, emésztődő szeretettel szerette hazáját és nemzetét. S akik nyomában jártak, szerte a világon áldássá váltak hazájuk számára. Mi pedig sokszor joggal kérdezhetjük, hogy ugyan mi közünk van ahhoz a honszerelemhez, amelyről költők oly szépen énekeltek, de amelyet mi át nem éltünk, meg sem láttunk. Képtelen vagyok elfeledni ezt a mai délutánt! Nemzetgyilkos idegen érdekek toborzót végeznek végig az országon, és olyan sokan vannak, akik csábító hangjukra hallgatnak.

Ő — evangéliumában az ember földi élete számára alaptétellé tette, hogy az ember magánéletében és közösségi életében egyaránt úgy éljen, mint aki tudja, milyen hivatást szabott elébe Isten akarata. S ez a nép, melynek ősei véres homlokkal, de megingathatatlan hűséggel teljesítették hivatásukat, akár keletről, akár nyugatról tört rájuk a vész, — ez a nép ma nem érti meg az atyák örökségét. Ezért nem is vállalja. Nép ez, amely nem tudja, hová tart!

Ő — azt a parancsot osztotta, hogy az evangélium ismeretére kell tanítani mindenkit. Az ország életének irányítói pedig — ellentétben a választási programbeszédekben unos-untalan hangoztatott keresztyéniséggel — az evangélium befolyása alól kivonták a nemzet reménységét: az ifjúságot. És ezek a fiatalok készek arra, hogy új idők új jelszavait kövessék. Még a szülői otthonok sem védekeznek ez ellen.

Ő — mindig gondoskodott arról, hogy megújító Szentlelke virágzást hozzon az egyházba. Ma tömegek zárkóznak el Isten Lelkének hatása elől. Csak apró körökben virrasztanak a hit mécsese mellett.

Ő — azt mondta, hogy hitre alapozott egyházán még a poklok kapui sem vehetnek diadalmat. És milyen sokszor igazolódott ez az ígélet! De most éppen nemzeti életünk éltető lelke és fundamentuma: a keresztyén hit ingadozik, erőtlenedett el, sőt nyilván mutatja a betegség tüneteit. És éppen ezért mállik, omladozik az egyház várfala is.

Így mutatta nekem Isten szeretete ezen az estébe hajló órán az ország és benne ennek a kis falunak az életét. Megremegek. Veszedelmesen kiszikkadt itt az élet, és ez a kis világ félelmetesen alkalmas arra, hogy lángba boruljon.

Könnyfátyolos szemmel nézek föl az oltári feszületre. Irgalmat várok, kegyelemért esedezem:

— Szólj, Uram! Van-e vigasztaló szavad?

Az oltárkeresztben függő Krisztus ajka néma marad. Persze! Hiszen tudom: ez csak a képmása. És mégis, mintha valami szót hallanék. Ő mondja-e? Vagy csak az egész nemzettel együtt felelős, nyugtalan lelkiismeretem visszhangozza-e a bibliái igét? De hallom! Szüntelenül, tisztán, kétségbe ejtően hallom:

— „... hányszor akartam egybegyűjteni a te fiaidat, miképpen a tyúk az ő kis csirkéit az ő szárnya alá, és ti nem akartátok...!”

Borzasztó!

Zörgetnek a templomkapun. Roskadozó léptekkel megyek oda, hogy kinyissam.

Bödecs Feri jött meg békítő látogatásáról. Csak egy tekintetet kell vetnem az arcára. Látom: eredménytelen úton volt.

Nyilván ő is észrevesz rajtam valamit:

— Nem jól érzed magad, Lajos? Olyan sápadt vagy!

— Jöjj, Feri — vonom őt az oltár elé —, énekeljük el ezt az énekverset!

Mutatom neki.

És ketten, meggyötört lélekkel, imádkozva énekeljük:

Krisztus, ártatlan bárány,
Ki miértünk megholtál,
A keresztfa oltárán
Nagy engedelmes voltál.
Viselvén bűneinket,
Meváltottál minket.
Irgalmazz nekünk,
Ó, Jézus, ó, Jézus!

Néhány eseménytelen nap múlik el falusi egyhangúságban.

Így végeztük egyik nap is reggeli sétánkat, amikor meglátjuk, hogy a posta felől lobogó hajjal, izgalomtól kipirult arccal Elvira siet felénk. Egyenesen Sík Edének tart.

— Főjegyző úr! Vagy ötven SAS-behívó érkezett a faluba! Mit csináljak? Már holnap jelentkezniük kell. Most a legtöbb ember kint van a határban, a tanyákon. Félek, hogy az öreg levélhordó estig se győzi kihordani a behívókat. Hogyan készülnek el akkor idejére az emberek?

A nagy újságra mindannyian egybegyülekeztünk.

Megindult a tanácskozás az utcán.

— Doboltatni kellene, hogy minden háztól azonnal jöjjön valaki a község házára.

— Ha el akarják érni a hétórás vonatot, akkor hajnalban kell indulniuk.

— Jó volna néhány gazdának üzeni, fogjanak be, és a bevonulókat vigyék át az állomásra.

— Indulás reggel öt órakor a község háza előtt.

Sík Ede ideges vállrángatózással hallgatja meg a tanácsokat, és amikor úgy gondolja, hogy már minden részlet tisztázva van, sebtén elbúcsúzik.

— Sietek, hogy intézkedhessem.

Elvirával együtt elrobog. Vékony lábán csak úgy csapódik össze bőszárú nadrágja.

Mi, többiek még egy darabig beszélgetünk, szívünkön a nagy újság terhével. Aztán mi is szétszéledünk.

Bödeccsel hazafelé menet arról beszélgetünk, hogy este még egy könyörgő istentiszteletet kellene tartani.

A kisbíró biciklin hamar befutja a falut. A szokott helyeken pergeti a dobot, és az egybefutó öregasszonyok nagy riadozása közben közhírré teszi a nagy újságot. Rebbenek szét az asszonyok. Sietnek gyorsan kendőt kötni, és loholva igyekeznek a községházára.

Egyidejűleg a harangozó felesége is — történetesen mosni segített a paplakon — elindult, hogy több házba beszéljen, és a hír továbbadását kérje: este nyolc óra-kor könyörgés lesz a templomban.

A nap egyébként azzal telik, hogy kíváncsian lessük a híreket, kiket hívtak be. Minden új névnel új szájalom ébred a katona és hozzátartozói iránt.

Este hétkor megszólal az első harangszó. Félnyolckor a második. Nyolckor pedig összeharangoznak.

Fájdalom: kevesen jönnek. Persze! Ki süt, ki főz. Gyorsan mosnak még. Csomagolnak. Készülődnek.

Nagy zsarnok a háború. Kemény szóval parancsol rabjainak. S a halálra szántakat nem vértetzi föl a veszélyekkel szemben a gyülekezet imádsága.

Egész éjszaka nyugtalanul hánykolódtam. A pirkadó hajnal ébren talál. Nem jön újra álom a szememre. De igaz is: miért csak én aludjam? Hiszen ébren van az egész falum. Innen is, onnan is kocsizörgés hallatszik. Fölköltözöm, és kimegyek a községháza elé. Nagyban gyülekezik a nép. Szinte az egész falu együtt van már. Hiszen majdnem az egész falu rokon. Meg akinek nincs is rokona a bevonulók között, most az is eljött, mert azt a dolgot egy kicsit a maga ügyének is tekinti.

Szaporodnak a kocsik. Ficáinkolnak a lovak. Jól tartják ezek a gazdák a lovukat még a háborús megszorítások között is. Még a nagy dologidőben sem romlottak le. Az egyik kocsit el is ragadják a megvadult lovak, mert a kocsin lévő ordítóznak. Részegek.

Hullámzik a sokaság. Hol úgy látszik, mintha családok szerint csoportosulnának, hol pedig korok, nemek szerint. Az egyik csoportban fiatalok vannak együtt. Fiúk, lányok vegyesen. Itt-ott még egy vidám kacagás is fölsattan vagy egy illetlen leánysikoltás. A férfiak csoportjában biztosan a múltat idézgetik, amikor az első háborúban ők vonultak be ugyanígy. Az asszonyok között sűrűn látni, hogyan villan föl a fehér zsebkendő.

A piactér széles járdája mellett néhány legény összefogózik. Kezükben borospalack. Ezek folytatják itt, amit még az este a korcsmában kezdtek el. Van köztük olyan, akinek már egész merev a nézése. Látszik rajta: nem érti, miért sír ott a fal mellett az anyja. Huzakodnak a legények, és rekedtre ordított hangon énekelnek:

„... Ma még piros élet,
Holnap fehér álom ...”

De ez már csak az ittasak ordítózása, nem jókedvű lelkesedés. Pattogó katonánóta nincsen.

Bödeccsel vagyok együtt. Látom, kínlódik ez a szegény ember is. Sokféle ellenség sűrűn tizedeli mostanában a nyáját. Ő, a pásztor, az új pogányság hódításaival szemben még csak hadakozott. Ha kevés sikerrel is. De most, íme, az egyik legghatalmasabb ellenség veti rá magát a nyájára. Fenevad a háború. Vele még csak birkokra se kelhet. Tehetetlenül kénytelen elnézni a vérengzését.

Egy csendes kis csoport vonja magára figyelmemet. Egy férfi, két asszony és egy karon ülő, két-hároméves forma gyerek. Ők állnak hozzánk legközelebb. Csak az idősebb nő arcát látom, és meg is ismerem: Pap Örzse. Vitéz Telkes Péter özvegye. Ura az első háborúban a falu legszebben kitüntetett katonája volt. Ott esett el „valahol keleten”. Halála után adományozták neki a vitézi címet. Most a férfi kisérem az apjára. Szakasztott mása. Az is ilyen nagyon jó arcú, szép szál ember volt. Ez a férfi itt előttem harmincéves forma lehet.

Míg nézem őket, számolgotok. Az a szegény özvegyasszony éppen egy emberöltővel ezelőtt itt búcsúzhatót el az urától. Akkor talán az ő karján ült így a kislánya, ahogyan most a fiatalabbik asszony karján ül, meleg kendőbe burkolva, a jövődó, a harmadik vitéz Telkes. Nyilván szintén Péter.

A férfi arca komoly, sápadt. Virrasztás nyomait viseli. Vigasztalja, nyugtatgatja az asszonyokat:

— Ne sírjon, édesanyám! Ne sírj, Örzsi!

Tehát a második vitéz Telkes Péter felesége is Örzsi.

Velük érzek, és együtt dobog velük a szívem. Szegény Örzse néni! Özvegysége egyetlen vigasza, szép derék fia is elindul „valahová keletre”. Vajon mi sors éri a fiát? És vele együtt őt. És mi vár a fiatalabbik Örzsi? Ugyanaz a bús özvegység? És a kislány? Az apja árvasága?

Indulásra adnak jelt.

Az egyik kocsirol, amint indításkor megrántják a lovak, egy legény lefordul. Amikor bizonytalan mozdulatokkal föltápáskodik, látszik, hogy arcáról csurog a vér. Zsebkendőjével törölgeti.

A tömegből jajveszékelve tör elő az anyja:

— Doktort! Hol a doktor úr?

— Katonadolog! — kiabálják a fiú társai, és nagy ügyel-bajjal fölhúzzák magukhoz a kocsira.

Most kél a nap. Legelső sugarai ráhullanak erre az induló kocsisorra és a sűrű néptömegre.

Kicsi falu ez a Rózsás. Kiesik a forgalomból. Van ennek jó oldala is. Ilyen jó oldal az, hogy most ezt a búcsúzkodást nem zavarja meg semmiféle izgága újságriporter. És nem kattogtatja gépét, nem pattogtatja fölvillanó fényeit a hangoskodó filmoperatőr.

De minek is tették volna? Ugyan kinek érdeke, hogy hiteles képét lássa annak, miképpen készül tömegtetetésre a magyar falu?! Rózsásról és a hozzá hasonló sok kis magyar faluról a mai újságok majd összefoglaló címen írják meg: „Nagy lelkesedéssel, virágos jókedvvel vonultak katonáink.”

Filmezés mégis történt.

Senki sem vette észre.

A fölvevő készülék fényképezőlencséje az én szemem. Hangfölvéveje pedig az én fülem. Ez a jelent annyira jellemző szegény Magyarországra ma, hogy nem akarom figyelmen kívül hagyni egyetlen mozzanatát sem.

Hosszan nézek az utolsó kocsi után. Azon ül, háttal a menetiránynak, szemben az itt maradókkal: vitéz Telkes Péter. Nemigen láttam még szempárban olyan ki-fejezést, amilyen most az övé. Aztán filmezem a falu népét. Csöndes önmagába roskadás itt, csordogáló könny amott. Itt hangos zokogás, ott ájulóló fájdalom.

Valahol egy kislányka úgy látszik most sejtí meg, mi történik vele, és szívszag-gatón kiált a kocsi után:

— A - pu - ká - á-á-á-á-m!

A távozókat közben elnyeli a sűrű porfelhő.

Lelkem formálgatja ennek a történetrögzítő filmnek a forgató szövegekönyvét is. Azt a fejezetet, amely tele van kérdőjellel:

Miért kell most az élők fölött gyászünnepet ülni? Hová indulnak el ezek a ka-tonák? Mi viszi őket? Hazaszeretjük? Ki osztogat itt most parancsokat? A haza ügye? Mit kell a férfiaknak megvédeniük? A földjüket? Az otthonukat? Az övéiket? A hitüket talán?

Írom gyors egymásutánban ezeket a megfejthetetlen kérdéseket, amikor úgy hallom, hogy egy hang diktál. A szövegekönyvem számára diktál. Nem az én han-gom. Valahonnan kívülről jön. Vagy felülről? Azt diktálja:

— Nem! Nem a haza üdve parancsol most itt. Elnyomó zsarnok kényszerítésé-re indulnak. Zsarnok szavára mennek, aki ezt a tíz évszázad szüntelen küzdelme-iben bőséges vérral áztatott földet nem nézi egyébnek, csupán a saját „életteré-nek”. A rajta szenvedő népet pedig rabszolgájává akarja tenni. Kegyetlen korbáccsal hajtja, csak azért, hogy ő aztán úgy élhessen itt, mint „úr”.

No, de lassan csak! Vigyázzunk! Ha a történelem számára hiteles filmet akarok készíteni, akkor nem szabad megengednem, hogy elragadjanak az érzések, vagy elvakítsanak a tárgyilagosságukat vesztett indulatok!

Minden oldalt rögzíteni kell!

Visszafordítom hát gépemet. A községházához szorosan hozzáépült a községi vendéglő. Bejáratához néhány lépcsőfok visz föl. A lépcsőn ott áll az idegen elnyo-mó zsarnok mundérijában az, aki magyarságát árúba bocsátotta: Obersturmführer Boross!

Hallom, amint jókedvű hangoskodással mondja a nagy hasú kocsmárosnak:

— Gyuri bácsi! Csípős a reggel! Adjon féldeci „bugaci keserűt”! Süttessen vagy négy tojásból rántottát! Nem bánom azt sem, ha kolbászt is szeletelnek rá!

Egy szemtanú később hozta a hírt:

— Boross vastag bugyellárisból fizetett.

(Folytatása következik.)

Zusammenfassung

Die letzte Nummer des 15. Jahrganges unserer Zeitschrift beginnt — uns Weihnachten und dem Neuen Jahr nähernd — mit der Meditation von Lajos Ordass aufgrund Mt 5,3.

In unserer Winterfolge begrüßen wir László Terray anlässlich seines 80.-sten Geburtstages am 22. Januar 2004. János Ittzés spricht über ihn als einen hilfreichen und seinen Schafen mit Hirtenliebe zuwendenden Bruder. Róbert Pátkai gibt Rechnung über den Dienst, den László Terray im Kreise der aus Ungarn in den Westen geflüchteten evangelischen Ungarn und Seelsorgern geleistet hat. Péter Gáncs würdigt seinen den über mehrere Jahrzehnte hindurch, im Rahmen der Rundfunkmission und im allgemeinen der Mission getätigten Dienstes. Tibor Fabiny jun. beschäftigt sich mit László Terray's vorzüglicher Tätigkeit bezüglich der internationalen Ordass-Forschung.

In unserer Studienfolge gedenkt Pál Zászkaliczky sen. J. G. Herder, anlässlich seines 200-jährigen Todestages. Der Vortrag von Pál Rókusfalvy erklang vor den evangelischen Pädagogen von Westungarn mit dem Titel: Das Koordinationssystem der Erziehung: Pädagogie des Kreuzes.

Wir setzen die Lajos Ordass-Erzählungsserie fort: Sommer 1942.

Auch in unserer jetzigen Folge bringen wir einige Gedichte von Eszter Kertész und László Scholz.

Summary

We open our periodical - the last issue of the 15th year - with a meditation from bishop Lajos Ordass based on Mat. 5,3, since Christmas and the New Year are approaching.

In our winter issue we greet László Terray who will be 80 years old on January 22. János Ittzés talks about the brother whose heart is set on helping and pastorizing. Róbert Pátkay gives account of László Terray's service among the Hungarian Lutherans and pastors West of Hungary. Péter Gáncs writes highly about the many decades of service of the honorand in the field of radio missionary work and missionary work in general. Tibor Fabiny Jun. deals with the determined work of László Terray concerning the international Ordass-research.

In our Studies column Péter Zászkaliczky Sen. commemorates J. G. Herder on the occasion of the 200th anniversary of his death. Pál Rókusfalvy held his lecture before Lutheran teachers in West Hungary titled: The Coordinate-system of Rearing: the Teaching of the Cross.

We continue the narrative series from Lajos Ordass titled The Summer of 1942.

We bring up poems from Eszter Kertész and László Scholz in this issue also.

E SZÁMUNK SZERZŐI

<i>Ifj. dr. Fabiny Tibor</i> egyet. tanár	Budakeszi
<i>Gáucs Péter</i> püspök	Budapest
<i>Ittész János</i> püspök	Győr
<i>Kertész Eszter</i> tanár	Fót
+ <i>D. Ordass Lajos</i> püspök	Budapest
<i>Pátkai Róbert</i> ny. egyházi elnök	London (Anglia)
<i>Dr. Rókusfalvy Pál</i> ny. egyet. tanár	Budapest
<i>D. Scholz László</i> ny. lelkész	Budapest
<i>Id. Zászkaliczky Pál</i> ny. lelkész	Fót

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

<i>Ordass L.:</i> Nem tudok imádkozni	550,-
<i>Ordass L.:</i> A keresztfa tövében, Nagyheti áhítatok	150,-
<i>Ordass L.:</i> Vádirat, Korrajz	40,-
<i>Ordass L.:</i> Jó hír a szenvedőknek, Prédikációk	400,-
<i>Ordass L.:</i> Akikkel az Úton találkoztam	400,-
<i>Ordass L.:</i> Útravaló az év minden napjára	1.190,-
<i>Ordass L.:</i> Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
<i>Giertz Bo-Ordass:</i> Hitből élünk	400,-
<i>Ordass-Lyngar:</i> A fáklya, Ifjúsági áhítatoskönyv	300,-
<i>Terray L.:</i> Nem tehetett mást, Ordass Lajos életútja	150,-
<i>Scholz L.:</i> Tisztítsd meg szívedet	100,-
<i>Scholz L.:</i> Két sugárzó igazgyöngy, Írásmagyarázat	150,-
<i>Scholz L.:</i> Elveszett és megtaláltatott	130,-
<i>Ritter-Tekus:</i> A lelkipásztor imádsága	100,-
<i>Sólyom J.:</i> Hiszem-tudom, Bevezetés az egyház tanításába	280,-
<i>Boleratzky L.:</i> Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
<i>Virág Jenő:</i> Dr. Luther Márton önmagáról	700,-
<i>Luther M.:</i> 14 vigasztaló kép	160,-
<i>Botta L.:</i> Dévai Mátyás, a magyar Luther	120,-
<i>Vajta V.:</i> Hit és élet összecsengése	40,-
<i>Jung E.:</i> Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát?	300,-
<i>Maróthy J.:</i> Szegények szíve, Novellák	500,-
<i>Kendelt-Newman:</i> Jöjj Jézushoz! Evangelizáló füzet	100,-
<i>Rózse L.:</i> A halál árnyékának völgyében	500,-
<i>Boleratzky L.:</i> A miskolci evangélikus jogakadémia	40,-
<i>Boleratzky L.:</i> A miskolci jogakadémia tanárai	200,-
<i>Boleratzky L.:</i> Evangélikus egyházjog I.+II. r.	1.300,-
<i>Kaj Munk:</i> Három dráma	600,-

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja 1000,- Ft + postaköltség.

Külföldre 8€. Egy szám ára 250,- Ft.

Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.

